Răzvan Codrescu

În jurul lui Eminescu

De ce Eminescu? • Oboseala de Eminescu • Noua singurătate a lui Eminescu • Cum trebuie înțeleasă *Doina* lui Eminescu • Eminescu și creștinismul • Despre pietatea oarbă și analfabetismul isterizat • Eminescu n-a murit

Coperta:
Larisa Barbu

Ilustrația copertei:
Lazăr Dubinovschi,
***Eminescu* (bronz)**

ISBN: 978-973-1913-20-9

RĂZVAN CODRESCU

ÎN JURUL LUI EMINESCU

Ediție îngrijită și
cuvînt înainte de
Gabriela Moldoveanu

București
2009

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CODRESCU, RĂZVAN
În jurul lui Eminescu / Răzvan Codrescu ; îngrij. ed. şi pref.: Gabriela Moldoveanu. - Bucureşti : 2009
Bibliogr.
ISBN 978-973-1913-20-9

1. Moldoveanu, Gabriela (ed. ; pref.)

821.135.1.09 Eminescu, M.

SUMAR

Argument editorial – pag. 7

De ce Eminescu? – 11
Oboseala de Eminescu – 17
Noua singurătate a lui Eminescu – 23
Cum trebuie înțeleasă
Doina lui Eminescu – 27
Eminescu şi creştinismul – 37
Despre pietatea oarbă
şi analfabetismul isterizat – 61
Eminescu n-a murit – 73

Addenda
Doina lui Eminescu – 81
Din gîndirea politică eminesciană – 85
Naționalismul românesc
în context european – 93
Două poezii închinate Eminescului – 107
Recurs la "cadavrul din debara" – 109

Supliment bibliografic – 113

ARGUMENT EDITORIAL

Pentru că în ultima vreme, pornindu-se de la un text rău înțeles ("Eminescu şi creştinismul"), autorul acestei cărți a fost calificat cu suficiență, în anumite cercuri radicale, drept "noul detractor al lui Eminescu", am găsit de cuviință, cunoscîndu-i bine scrisul de-a lungul vremii, să-i adun pentru prima oară între copertele unui volum, cu îngăduința sa, textele despre Eminescu risipite prin diferite periodice sau volume anterioare. Nu este vorba de toate textele despre Eminescu pe care le-a scris, ci doar de cele care mi s-au părut cele mai importante şi mai actuale (şi printre care se regăseşte şi textul menționat); pe celelalte – nu puține – le-am înregistrat doar, cu datele de rigoare, în "Suplimentul bibliografic" de la sfîrşitul cărții. În felul acesta, orice cititor interesat şi onest îşi va putea da seama de nedreptatea acuzațiilor care i s-au adus autorului, dar în acelaşi timp – ceea ce este mult mai important – va avea un nou prilej de întîlnire cu personalitatea şi opera lui Eminescu (el însuşi un mare nedreptățit astăzi).

Eminescu este atît de însemnat încît orice discuție despre el angajează, într-un fel sau altul, însuşi destinul culturii noastre naționale. Textele lui Răzvan Codrescu au şi această deschidere mai generală, punînd cu gravitate problema raporturilor noastre actuale cu tradiția națională şi spirituală ai cărei moş-

tenitori sîntem, deopotrivă ca români, europeni şi creştini ortodocşi. Pentru autorul acestei cărți, ca şi pentru Noica odinioară, Eminescu reprezintă "conştiința noastră mai bună", "omul deplin al culturii româneşti", modelul mereu viu al învrednicirii creatoare la care ne-a chemat Dumnezeu atunci cînd a rînduit să fim, după spusa marelui poet, "un strat de cultură la gurile Dunării".

Dar Eminescu nu trebuie doar invocat, ci valorificat efectiv, dincolo de idolatria lozincardă (cu care au încercat să-l confişte propagandistic pînă şi comuniştii). El însuşi cheamă neîncetat, în scrisul său publicistic, la realism, la măsură, la vrednicie.

"Cuminecare" a naționalului cu universalul, Eminescu ne onorează, dar ne şi obligă. De la această obligație, din păcate, ni se întîmplă să lipsim îngrijorător de mult, iar această lipsă căutăm să ne-o suplinim prin inflația vorbelor mari şi goale. Or, Eminescu se cere nu atît vorbit, *cît* trăit, *asumat şi asimilat în neodihna lui creatoare şi în dorul lui de desăvîrşire.*

Despre toate acestea ne vorbeşte cartea de față, în duhul viu al tradiției lucrătoare. Titlul ei este editorial, ca şi structura de ansamblu, dar textele selectate se înşiră în ordinea indicată de autor. După cele şapte texte de bază (de la "De ce Eminescu?" la "Eminescu n-a murit"), am considerat folositor cititorului să includem, în Addenda, *cîteva texte auxiliare de şi despre Eminescu: textul integral al "Doinei" (memorabil analizate în "Cum trebuie în-*

țeleasă Doina *lui Eminescu"), o mică introducere – prin texte alese – în gîndirea politică eminesciană, un articol despre "Naționalismul românesc în context european" (cu multe referiri la Eminescu și epoca sa), două poezii închinate "Eminescului" chiar de către autorul cărții, precum și un text lămuritor cu privire la controversata sintagmă "cadavrul din debara" (inexact atribuită lui H.-R. Patapievici ca afront adus poetului național).*

M-am conformat dorinței autorului de a i se respecta întocmai ortografia. Toate notele la care trimiterile se fac cu cifre arabe sînt auctoriale. Toate notele la care trimiterile se fac cu asterisc sînt editoriale. Sursele textelor sînt indicate cronologic în "Suplimentul bibliografic" (unde am indicat, într-o a doua secțiune, și toate volumele publicate pînă astăzi de autor).

Nu m-aș fi angajat la alcătuirea acestui volum dacă n-aș fi nutrit încredințarea că avem nevoie de Eminescu mai mult decît oricînd și că Răzvan Codrescu este o bună călăuză spre reperele inepuizabile ale tradiției, pe care o slujește în scrisul său de peste 20 de ani. Și închei cu speranța că măcar cîțiva tineri, de azi sau de mîine, nu vor trece nepăsători pe lîngă această provocare la regăsirea de noi înșine întru Eminescu.

Gabriela Moldoveanu

DE CE EMINESCU ?

(LUPTA CU TEMEIURILE)

I

În spiritul iconoclast al ideologiilor curente, lumea românească a devenit şi ea, la răscruce de milenii, scenă a unei "demitologizante" lupte cu *temeiurile*, a unui soi de *arheomahie* pretins soteriologică. E ca şi când copacul s-ar lupta cu propriile lui rădăcini...

Diabolizarea Tradiţiei[1] tinde să ne prefacă, la est de Edenul consumist al civilizaţiei occidentale (singurul "paradis" îngăduit), într-o pseudo-naţiune cu creierii spălaţi. Noua inchiziţie ideologică utilizează adevărate ghilotine propagandistice, decapitînd deopotrivă oameni şi idei, sub cuvînt că acesta ar fi preţul ieşirii noastre dintr-un lung anonimat istoric şi al integrării într-o Europă tot mai americanizată, în care civilizaţia utilitaristă şterge identităţile şi tolerează din ce în ce mai indispusă orice angajament moral sau spiritual.

Tendinţa programatic antitradiţionalistă a fost inaugurată în Vest, în secolul al XVIII-

---

[1] Ci nu a "tradiţionalismului", care adeseori îşi merită oprobriul! (Despre tradiţionalismul prost, a se vedea şi articolul meu mai vechi, "Tradiţii şi «apucături»", în vol. *Exerciţii de "reacţionarism". De la homo religiosus la zoón politikón*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999, pp. 25-27, sau în vol. *Recurs la Ortodoxie*, Editura Christiana, Bucureşti, 2002, pp. 161-163.)

lea, şi a fost radicalizată în Est, cu bolşevismul, în prima jumătate a secolului XX. Apoi, o dată cu alunecarea oarecum paradoxală a comunismului spre naţionalism, Estul a redevenit mai "conservator" decît Vestul (chiar dacă vădeşte, adesea, o viziune viciată a tradiţiei). În fond, dincolo de formele concrete şi de diferenţele de accent, avem de-a face cu un rău general, ce sapă de multă vreme la temeliile istorice, religioase şi culturale ale lumii europene (şi ale lumii creştine în genere). E o lume ce pare să fi obosit de propriul ei trecut, adică de sine însăşi. Dar, la o privire mai atentă, procesul acesta generalizat nu este tocmai unul "natural"; antitradiţionalismul *en vogue*, înainte de a fi expresia unei uzuri "obiective", a fost şi este o afacere dirijată de forţe şi interese mai mult sau mai puţin oculte, ce au lucrat şi continuă să lucreze sistematic în acest sens. Ideologizarea lui este, cred, cel mai clar indiciu de premeditare. Lumea contemporană ni se înfăţişează în devenirea ei, cel puţin sub aspect politic şi moral-spiritual, ca *o ruină premeditată*. Ea este victima unor ideologii dizolvante, ce urmăresc o manipulare mondialistă şi al căror succes este condiţionat de transformarea omenirii într-o massă amorfă şi dezrădăcinată, fără memorie şi fără transcendenţă, care să răspundă neproblematic la comenzi şi să nu-şi dorească nimic altceva decît ceea ce i se sugerează de către *establishment*. Lupta se duce, pe de o parte, cu credinţele şi cu ideile moştenite şi, pe de altă parte, cu oamenii care le-au întruchipat (sau – mai rar – le întruchipează încă).

Cum ideile sînt abstracte, iar oamenii concreți, s-a constatat că e mult mai eficient să te lupți cu ideile *prin* oameni. "Opinia publică" are alergie la idei, dar e sensibilă la bîrfă, la amănuntul picant, la şarja biografică. *Ergo*: compromite *omul* (minţind, dacă nu-ți oferă el însuşi pretexte), căci atunci şi ceea ce reprezintă el, ideatic sau atitudinal, va fi pus la îndoială, dacă nu chiar devalidat.

Orice tradiție națională, bunăoară, are personalitățile ei consacrate, ce funcționează, în condiții fireşti, ca *repere* şi ca *modéle*. Dacă vrei să dinamitezi tradiția/o tradiție, atunci loveşti, în primul rînd, în aceste temeiuri umane precise. Rezultă, desigur, o luptă mai mult cu morții decît cu vii. Dar e cu atît mai lesnicioasă, căci morții nu se mai pot apăra! Că se vor găsi unii – "romantici" ai adevărului – care să le sară în sprijin, încercînd să deconspire şi să limiteze acest **holocaust spiritual**? Vor fi puțini şi-i vei putea califica drept... "minoritate reacționară". Miza manevrei e alta: să ajungi la urechile "marelui public", care *nu gîndeşte*, ci doar *înregistrează*...

II

Sînt încă sub amara impresie a lecturii unei cărți care a făcut ceva vîlvă în preajma recentei împliniri a 400 de ani de la moartea lui Miguel de Cervantes y Saavedra (1547-1606). Îmi amintesc, de altfel, că încă de acum vreo 12 ani, răsfoind un număr din cotidianul *ABC* (publicație spaniolă considerată a fi "de

dreapta", într-o presă de un stîngism agresiv), constatasem cu stupoare că, la p. 50, în loc de altă comemorare (erau atunci 390 de ani de la moartea creatorului lui Don Quijote), i se lua un interviu scriitorului Fernando Arrabal, campion al stîngii intelectuale franco-spaniole, care tocmai publicase această carte intitulată *Un esclavo llamado Cervantes* (*Un sclav numit Cervantes*), editată chiar la Madrid, ba încă de Espasa-Calpe. Acesta susține, cu un fel de cinism maniacal (în interviu încă şi mai radical decît în carte), teza că Cervantes ar fi fost... homosexual. Brațul nu şi l-ar fi pierdut la Lepanto: tăierea brațului era o pedeapsă aplicată curent în epocă pentru cei dovediți a fi întreținut relații homosexuale... Reporterul manifestase o umbră de îndoială, dar nu îndrăznise prea mult. Cînd i se vorbise despre misoginia bolnavă a lui Cervantes, pusese timid problema Dulcineei din Toboso. Interlocutorul îi rîsese în nas: o parodie de ideal utopic! În realitate, nu era decît o țărancă duhnind a bălegar; Cervantes şi-a pus în ea, de fapt, tot dezgustul față de femeie... El avea plăcere mai degrabă la cardinali... N-a fost doar sclav la Alger, ci sclavul propriei slăbiciuni. De aici şi obsesia cuplului masculin; perechea don Quijote – Sancho Panza reprezintă năluca romanescă a unui homosexual! Iată taina "geniului național" al Spaniei!

Dar aceasta – lăsînd la o parte cazul Arrabal – e şi taina "geniului național" al Angliei (cum se stipulase mai demult, pe baza sonetelor, dar nu numai), iar printr-o "revelație"

mai recentă şi taina "geniului naţional" al Italiei (pe baza relaţiei "paideice" de tinereţe şi apoi a episodului din *Infern* – XV, 22 şi urm. – cu Brunetto Latini[2])! S-ar zice că faimoasei sintagme "aceşti bolnavi care ne conduc" ajunge treptat să i se opună, insidios şi oarecum vindicativ, sintagma "aceşti homosexuali care ne reprezintă"...

Îmi aduc aminte, inevitabil, cum este terfelit, într-o anumită presă românească, Eminescu[3]. E drept, nu s-a gândit nimeni să-l facă homosexual; ajunge să se arate că a fost nebun, "sifilitic", poate chiar obsedat sexual... Cum să-l mai iei în serios? Era reacţionar (şovin) tocmai pentru că nu era sănătos...[4] Pe vremuri, cineva îl şi psihanalizase... Un bolnav, dintr-o familie bolnavă, într-o lume bolnavă... Iată taina "geniului naţional" al României! Halal pilon al tradiţiei! Cum "să intri în Europa" cu aşa cineva?!...

Întocmai cum, în ordinea religioasă, dacă vrei să subminezi creştinismul, loveşti în "omul Isus" (societatea americană "Modern People News", de pildă, n-a găsit deunăzi cau-

---

[2] Ce-i drept, lui Dante i se concede de către unii, ca şi lui *messer Brunetto*, un fel de sodomie *sui generis*, "spirituală" sau "intelectuală" (*cf.*, de pildă, André Pézard, *Dante sur la pluie de feu*, Paris, 1950).

[3] Culminaţia reprezentînd-o acel dezgustător număr al *Dilemei* de acum cîţiva ani (*cf.* şi articolul meu "Oboseala de Eminescu", în vol. *De la Eminescu la Petre Ţuţea. Pentru un model paideic al dreptei româneşti*, Editura Anastasia, Bucureşti, 2000, pp. 15-19). [Articol reprodus şi în volumul de faţă – *n. ed*.]

[4] Dr. C. Vlad, ridiculizat la vremea lui de G. Călinescu.

ză mai nobilă decît aceea de a turna un film despre viața sexuală a lui "Isus din Nazareth", prezentîndu-l tot ca pe un homosexual![5]), la fel, în ordinea culturală, dacă vrei să subminezi o tradiție națională, loveşti cu predilecție în figura ei cea mai "exponențială", în temeiul ei uman cel mai "mitizat" – Dante, Shakespeare, Cervantes, "sifiliticul" Eminescu, "epilepticul" Dostoievski etc.

Demitizarea, desacralizarea, "spălarea creierilor" – iată cîteva dintre condițiile *sine quibus non* pentru a fi agreat în paradisul terestru al "Europei comune" şi al "Noii Ordini Mondiale"! Dar unde, în ce documente sînt stipulate unele ca acestea? – se va întreba, circumspect, oarecine. Nu sînt stipulate nicăieri ca atare, dar se practică în mod curent, cu o consecvență care exclude hazardul.

Iar dacă îndrăzneşti să vorbeşti de *temeiuri*, de *fundamente*, fie ele culturale sau religioase, atunci, se înțelege, eşti... "fundamentalist" (că "temeinic" nu te face nimeni!); şi rişti să nu te mai spele toate apele pământului!

---

[5] "Isus" figurează, de altfel, pe baza unor supoziții stupide, şi în relativ recentul *Dicționar gay* al lui Lionel Povert (trad. rom. Iulia Stoica şi Felix Oprescu, Editura Nemira, Bucureşti, 1998)! O viziune nu mai puțin profanatoare asupra lui "Isus" ne oferă – cum am putea uita?! – şi imunda piesă *Evangheliştii* a euro-preotesei Alina Mungiu(-Pippidi), simptomatică pentru întregul fenomen al antitradiționalismului dizolvant şi profanator la meridian românesc (*cf.* şi articolul meu "Avocata diavolului", în *Lumea credinței*, anul IV, nr. 1/30, ianuarie 2006, p. 71).

OBOSEALA DE EMINESCU

Adulat sau hulit, Eminescu rămîne marea piatră de încercare a culturii româneşti. Ne putem "odihni" în el, cum s-a spus, sau putem "obosi" de el, dar indiferența refuză să-l încapă. Eminescu este provocarea perpetuă pe care Dumnezeu a binevoit s-o rînduiască "sub leneşele stele ale polului getic"...

Desigur, adorarea sterilă şi lozincardă a lui Eminescu, devenită clişeu didactic sau propagandistic, vădeşte o patologie a receptării, pe muchia de cuțit dintre stupid şi ridicol. Aceasta nu înseamnă însă că tendința inversă, de contestare impioasă şi vehementă, ar avea vreo scuză sau vreo îndreptățire. Ambele atitudini sînt expresia aproape grotescă a unei neînțelegeri generalizate, îndărătul căreia stă o criză a spiritului receptor, generată la rîndul ei de o lungă disoluție cultural-estetică şi moral-spirituală.

Niciodată, de la popa Grama încoace, Eminescu n-a fost mai neînțeles şi mai nedreptățit. Niciodată intuiția eminesciană a unei posterități jenante nu s-a confirmat cu atîta pregnanță, în ciuda faptului că avem astăzi în spate o întreagă eminescologie, girată de mai toată elita cărturărească a României moderne, de la Maiorescu la Perpessicius, de la Călinescu la Noica, de la Mircea Eliade la Petru Creția.

Dar contestarea curentă a lui Eminescu (mai mult din considerente politico-ideologice

decît cultural-estetice) înseamnă, implicit, punerea între paranteze a unei întregi tradiții, sfidarea unui întreg şir de antecesori iluştri, față de care actuala intelectualitate, sfertodoctă şi teribilistă, seamănă mai degrabă cu o gaşcă gălăgioasă de "fîrțîngăi" şi de "pițipoance".

Ceea ce surprinde în acest antieminescianism delirant nu-i atît fronda propriu-zisă (oricît de "genial" şi de "reprezentativ", Eminescu are fără îndoială limitele lui, psihologiceşte şi istoriceşte determinate), cît aerul de aroganță sau de suficiență care o însoțeşte cel mai adesea.

Un număr de acum cîțiva ani al revistei *Dilema* (VI/265), rezervat lui Eminescu şi ilustrat pe pagina întîi cu bancnota de una mie lei vechi (chip de a sugera, cu grosolană "subțirime", că poetul "s-a ieftinit"), a marcat un fel de paroxism al acestei tendințe demolatoare (prezentate ca imperativ al "demitizării")[1]. N-a mai rămas loc de nici o "dilemă": sînt contestați fără înconjur, separat sau de-a valma, omul, poetul, gazetarul.

Totuşi, simptomatic pentru resorturile demersului, se insistă asupra operei publicistice, ce ar fi expresia cvasidementială a unei gîndiri politice elementare şi retrograde, cu care riscăm să speriem sau să oripilăm Europa

[1] Abia la mai bine de un an de la apariția acestui număr, *România literară* a binevoit să includă (nr. 20/1999) un "dosar" Eminescu (*cf.* mai ales Ioan Constantinescu, "«Cazul» Eminescu", pp. 11-17), replică punctuală – dar foarte "prudentă" – la numeroasele inepții apărute în *Dilema*.

"vițelului de aur"... Un Cristian Preda (cadru universitar la F.S.P.A. şi "nervos" membru al G.D.S.) scrie fără înconjur: "Eminescu trebuie contestat şi demitizat, dar nu pentru rudimentele sale de gîndire politică. Din acest punct de vedere, el e realmente nul. Nu ai obiect" (p. 10)! D-l Preda nu expune, nu analizează, nu explică, nu argumentează (i-ar trebui pentru asta cultura politică şi economică a timpului pe care o avea Eminescu); dumnealui *afirmă*!

D-l Ion Bogdan Lefter, "critic literar", vîrf de lance al stîngismului postmodernist, ne asigură că, în fond, nu-i vorba decît de nişte subproducții gazetăreşti, care abia de umplu un volum din ediția Perpessicius (*cf.* p. 6, sub titlul incendiar "«Poetul național» între comunism şi democrație")! Afirmația este reluată, într-un număr ulterior, de d-l Sorin Şerb (de unde se vede că "dilemiştii" se citesc atent unii pe alții). Va să zică aceşti "critici" necruțători, cu ştate "europene" şi "multiculturale", nu numai că n-au străbătut publicistica lui Eminescu, dar se pare că nici măcar n-au catadicsit să răsfoiască mai îndeaproape ediția Perpessicius, unde articolele politice ocupă nu mai puțin de 5 (cinci) tomuri *in quarto* (IX-XIII)[2]!

---

[2] Se pare că nu-i de prisos un scurt *memento* despre această monumentală, dar sinuoasă ediție a *Operelor* eminesciene: **vols. I-III** (1939, 1943, 1944) – "Poezii tipărite în timpul vieții"; **vols. IV-V** (1952, 1958) – "Poezii postume"; **vol. VI** (1963, ultimul apărut în timpul vieții lui Perpessicius, m. 1971) – "Literatura populară"; **vol. VII** (1977, ultimul la care Perpessicius mai apucase să lucreze) – "Proza literară"; **vol. VIII**

Dumnealor vor fi crezut, probabil, că publicistica eminesciană era toată în volumul IX ("... sau articolele extremistului dezlănțuit de la *Timpul*, retipărite totuşi în anii '80, după amînări şi manevre de culise, într-unul din volumele ediției critice a operei eminesciene, oprit mai întîi de la vînzare, apoi distribuit pe circuite închise, «pe liste»", scrie d-l Lefter), în jurul căruia s-a făcut oarece scandal (prin răposatul şef-rabin Rosen Moses, marele "prieten" al clasicilor noştri)...

Cam acesta este nivelul cultural şi "deontologic" al tinerei "elite" contestatare, ce ar voi să aibă credit împotriva unor "perimați" ca Vianu, Călinescu sau Noica! Curată *lefterie* şi *şerbie* culturală la uşa din dos a Sfintei Europe! Vorba "reacționarului" de Eminescu: *Nu se trec la noi potcoave/ De la iepe demult moarte;/ Pune-te de-nvață, dragă:/ Nu ştii carte, nu ştii carte!...*

Societatea noastră de astăzi trăieşte un descumpănitor *complex axiologic şi identitar*. Incapabili de a mai dibui sensul propriei tradiții (dar şi al Tradiției în genere) şi furați de bovarismul ieftin al "integrării" într-o Europă

(1988) – "Teatrul original şi tradus. Traducerile de proză literară. Dicționarul de rime"; **vols. IX-XIII** (apărute între 1980 şi 1989, ultimul, în ordinea apariției, fiind volumul X) – "Publicistica" (editarea ei a început sub coordonarea lui Alexandru Oprea şi s-a încheiat sub aceea a lui Dimitrie Vatamaniuc şi Petru Creția); **vol. XIV** (1983) – "Traduceri filosofice, istorice şi ştiințifice"; **vol. XV** (1993, ultimul ca dată a apariției, marcînd încheierea ediției) – "*Fragmentarium. Addenda*"; **vol. XVI** (1989) – "Corespondența. Documentar".

despiritualizată şi cinic-utilitaristă, ajustată pe patul procustian al ideologiilor mondialiste şi al intereselor plutocratice, noi ne străduim, cu penibilul inerent oricărei derute nevertebrate, *să devenim* ceea ce *nu suntem*: nişte "europeni de nicăieri", fără rădăcini istorice şi metafizice, gata să ne iluzionăm în numele unor minciuni occidentale şi să mințim în numele unor iluzii occidentalizante.

Cel mai "universal" dintre români ne devine o povară. În fond, oboseala de Eminescu nu este decît un simptom al oboselii de noi înşine. Cînd încetează să mai fie un model paideic sau creator, Eminescu devine un revelator al patologiilor noastre spirituale. Toate "umorile" româneşti sînt funcție de el. Dovadă că despre Eminescu nu se tace, ci se vorbeşte întruna, chiar în ciuda epigonicei oboseli...[3]

---

[3] Acest text, apărut în cotidianul *Ziua* (serie nouă, anul V, nr. 1209, sîmbătă 13 iunie 1998, p. 2), a pricinuit reacții contradictorii. Nu mă simt dator să mă refer în treacăt decît la una dintre ele, care este departe de a mă onora. Poetul Adrian Păunescu mi-a citat textul cu voluptate într-o emisiune televizată, străduindu-se să-l exploateze *pro domo*. Sper că-i de ajuns să reamintesc aici o vorbă care-i plăcea şi lui Eminescu: *Non idem est si duo dicunt idem*.

NOUA SINGURĂTATE A LUI EMINESCU

Luni 14 ianuarie 2008, la Sala Dalles din Bucureşti, o mînă de oameni cu sensibilitate de dreapta, mai degrabă sufletişti decît mintoşi, s-au adunat să dea curs iniţiativei – lăudabile în sine – de a-l omagia pe Eminescu în pragul zilei lui aniversare. La ora anunţată pe modestele afişe, la o jumătate de duzină de conferenţiari (printre care acceptasem în prealabil să mă număr şi eu) se strînseseră puţin peste o duzină de auditori, cei mai mulţi oameni cu părul alb, născuţi şi crescuţi în respectul faţă de Eminescu şi de valorile naţionale. Cu inima strînsă, mi-am asumat, în loc să cedez eternei ispite româneşti a "aflării în treabă", indelicateţea de a mă retrage. Aş fi avut destule de spus, dar nu celor puţini care veniseră acolo (şi care nu mai aveau de ce să fie convinşi), ci celor mulţi – mult prea mulţi! – care nu erau şi nu sînt aproape niciodată de faţă. Să mai fi fost acolo şi o a doua duzină, de tineri cu urechile deschise, ar fi fost un simpozion modest, dar cu raţiunea lui suficientă. Aş fi vorbit cu tristeţea că doar atît de puţini ne mai putem aduna întru Eminescu, dar cu nădejdea că sămînţa ar mai putea rodi, totuşi, în cutare inimă sau minte tînără şi viu căutătoare. Dar iată că, pe an ce trece, pare să nu mai fie loc nici măcar de această tristeţe încăpăţînat nădăjduitoare.

Poate că inițiativa a fost obscură, ora nepotrivită, organizarea proastă, nămeții prea mari... Dar nici toate circumstanțele din lume nu pot motiva pînă la capăt atîta puținătate (*noi*) în fața plinătății (*Eminescu*), atîta absență indiferentă de la "conștiința mai bună" a acestui neam necăjit, atîta moloz indign de "uitare românească"! Nu la inițiativa marginală a unor obscuri cumsecade, stîngaci în dreptatea lor, ar fi trebuit să ajungă Eminescu, ci în inima Bucureștiului s-ar fi cuvenit să răsune la aniversarea lui vocile grele ale cetății, lamura mărturisitoare a sufletului românesc. Cine, cîți și pe unde mai sînt ei, acești mari absenți de la datorie, cu ce altceva mai esențial se ocupă și cu ce superioară îndreptățire mai fac umbră pămîntului?

În nici un alt an "clasa intelectuală", Academiile, Universitățile, media n-au arătat mai multă oboseală sau nepăsare față de "poetul național", față de "omul deplin al culturii românești". Ne scandalizăm formal, dar ne dăm mîna cu toții să facem din Eminescu "cadavrul din debara" al unei lumi care nu-și mai crede sieși și care nu mai simte nimic sfînt în zestrea ei istorică*. Și pe urmă ne grăbim să-i reproșăm d-lui Patapievici (și altora ca el) îndrăzneala de a ne spune pe numele nostru de azi (cei cu "inima ca un cur"), nume cu care mă tem că am merita să fim strigați și la jude-

* În legătură cu mult discutata sintagmă "cadavrul din debara", abuziv imputată lui H.-R. Patapievici cu referire la Eminescu, a se vedea, în *Addenda*, scurta lămurire intitulată "Recurs la «cadavrul din debara»". *[N. ed.]*

cata din urmă!

Eminescu rămîne tot mai singur în maiestatea lui, iar noi tot mai singuri în promiscuitatea noastră larvară, în împreună-uitarea în care ne cufundăm cu toate ale noastre, nu fără tupeul de a mai cînta pe la chefuri, grei de voluptățile mîrlei, acel refren care, raportat la cruda realitate, întrece penibilul tuturor manelelor: *Noi sîntém români...*

CUM SE CUVINE ÎNȚELEASĂ *DOINA* LUI EMINESCU

Doina lui Eminescu, pe care Octavian Goga o numise cîndva – retoric, firește – "cea mai categorică evanghelie politică a românismului"[1], tinde să fie receptată astăzi ca o piesă de la periferia creației eminesciene, discutabilă atît sub aspect estetic, cît şi sub aspect ideologic. Ea ar merita cel mult complezența noastră (în felul în care o merită, bunăoară, *Un răsunet* de Andrei Mureşanu). Nu lipseşte nici punctul de vedere conform căruia *Doina* ar fi un reflex al nebuniei poetului, avînd în vedere că închegarea ei definitivă s-a produs cu puțin înaintea crizei fatale (în vara lui 1883). Aprecierile de felul acesta pornesc, dacă nu de la o inabilă frondă antiromânească, în orice caz de la nişte neînțelegeri de principiu.

Mai întîi este vorba, adesea, de o inadecvare a criteriilor estetice. Cu toate că aparține unui autor cult, *Doina* trebuie judecată după estetica poeziei populare, căreia Eminescu i s-a circumscris în mod voit, cu o genială putere de transpunere şi sinteză creatoare. Scoasă din acest sistem de referință, orice discuție asupra ei devine arbitrară şi nelegitimă.

În al doilea rînd, *Doina* nu este o scrie-

---

[1] *Mustul care fierbe*, Imprimeria Statului, Bucureşti, 1927, p. 43. [Textul integral al *Doinei* lui Eminescu, pentru o consultare mai la îndemînă, se găseşte reprodus şi în *Addenda – n. ed.*]

re ideologică, ci o creație artistică, fictivă și simbolică, tocmai de aceea ireductibilă la o contingență istorică precisă. Ea este expresia lirică a necesității de conservare a ființei și a identității naționale, ceea ce nu constituie o năzuință politică sau filosofică, ci una ontologică și morală, un ideal care totalizează și transcende fenomenalitatea brută. Citită prost, ea poate părea o profesiune de credință rasistă. Citită adecvat, ea nu este decît "ficțiunea ideală" a posibilei noastre afirmări pe linia și în cadrele neamului. Cît despre invocarea "nebuniei" poetului, aici neadevărul se împletește cu infamia. Textul nu numai că nu are nici un semn de incoherență, dar atitudinea lui fundamentală și multe dintre aspectele particulare se regăsesc de-a lungul întregii creații eminesciene. *Doina* n-aduce nimic esențial nou, ci este doar sinteza ultimă a unei coordonate majore a spiritului eminescian, evidente încă din epoca vieneză (G. Călinescu avea temeiuri să presupună că poezia e cu mult anterioară apariției sale publice; nu-i exclus ca "geneza interioară" a *Doinei* să se lege de pregătirea serbărilor de la Putna, din 1870-71). Pe de altă parte, există în scrisul lui Eminescu accente lirice la fel de "radicale", din vremuri în care nu putea fi suspectat de vreo urmă de "nebunie".

Doina nu e nicidecum o producție inferioară sau marginală, ci, la o analiză atentă, o creație reprezentativă și testamentară, o capodoperă în genul ei, cel puțin în spațiul sensibilității românești. În poezia aceasta, ca și în alte cîteva din aceeași categorie, geniul lui Emi-

nescu se subsumează subtil geniului folcloric. "Eul" liric se obiectivează, în sensul absorbției "sinelui" individual în "sinea lărgită" a neamului său. Vocea lirică devine expresie unanimă și supratemporală de revoltă, durere și nădejde românească. Taina acestei reprezentativități exemplare – care nu rezultă numai din cutare text, ci și din imaginea globală a operei – au subliniat-o toți comentatorii lui de seamă: "expresia integrală a sufletului românesc" (N. Iorga), "mai mult un exponent decît un individ" (G. Călinescu), "conștiința noastră mai bună" (C. Noica) etc. (Din păcate, pe fondul trufiei contemporane a "eu-lui", a disoluției lui "noi" fie în aventurile individualismului anarhic, fie în pseudo-comunitarismul masselor depersonalizate, virtutea tradițională a "personalismului trans-individual" e din ce în ce mai puțin înțeleasă; de aici dubla criză: a spiritului religios și a spiritului național)[2].

Nimic nu putea servi mai bine acestui "lirism obiectivat" decît specia tradițională a doinei și simplitatea limbii populare, cu neostentative nuanțe arhaice și regionale. Intuiția artistică a lui Eminescu a selectat formele cele mai adecvate acestui tip de discurs, cu virtuți deopotrivă comprehensive, persuasive și mnemotehnice, indiferent de condiția socială sau

---

[2] Este, în fond, criza globală a Tradiției. *Cf.* considerațiile despre dinamica tradiției, cu distincția fundamentală între "im-personalizare" ("dez-apropriere") și "depersonalizare", în André Scrima, *Timpul Rugului Aprins. Maestrul spiritual în tradiția răsăriteană*, Editura Humanitas, București, 1996, mai ales pp. 41-48.

intelectuală a receptorului român. Avem aici principala explicație a popularității de odinioară a *Doinei* eminesciene, precum și a forței ei mobilizatoare din momentele de tensiune națională (chiar și cei ce, în pripa rațiunii sceptice, tind să o considere "desuetă", "retrogradă" sau "reacționară", ajung să se lase purtați, în clipele de euforie comunitară, de vraja sonurilor ei[3]; e ceva care urcă din adîncurile ființei etnice, ceva care ne transcende, în mod inefabil, individualitatea și raționalitatea). Poate că nimeni nu s-a priceput mai bine decît Eminescu să pună în vibrație coardele cele mai sensibile ale sufletului românesc, coborînd pînă spre rădăcinile "subconștientului" etnic (în sens blagian).

Prin această însușire harismatică este

[3] Să ne amintim cît de des s-a făcut apel la *Doina* lui Eminescu în cele cîteva luni de incandescență națională de după prăbușirea regimului comunist. În timpul lungii demonstrații din Piața Universității (aprilie-iunie 1990), se luase obiceiul ca *Doina* să fie declamată zilnic, de un cunoscut actor, din balconul Universității, electrizînd manifestanții. Din păcate, poezia a fost recitată tot timpul fără versul "Și cum vin cu drum-de-fier", care lipsește din prima ediție Maiorescu (pe atunci proaspăt reeditată anastatic, dar avînd la urmă niște "Corecțiuni și emendări" care au fost trecute cu vederea). Nu s-a găsit nimeni să atragă atenția... După 45 de ani de comunism, una dintre cele mai populare poezii ale lui Eminescu fusese aproape uitată... (Așa cum uitat fusese și "Deșteaptă-te, române..." – *Răsunetul* lui Mureșanu –, decretat ulterior imn național, dar din care, în ziua de 21 decembrie 1989, în aceeași piață, cei mai tineri abia de-și aduceau aminte prima strofă!).

Eminescu naționalist, dincolo de orice conjunctură politică. *Doina* nu trimite nicidecum spre o agresivitate gregară, cum s-a spus uneori, pariindu-se pe litera textului, ci este *cîntecul de veghe al românismului*, încununat de o îndrăzneață *aspirație mesianică*. Aşezat la hotarul dintre doina de jale şi doina de haiducie (D. Murăraşu şi alții au arătat cum versuri întregi din lirica populară au trecut deliberat în textul eminescian), poetul construieşte un ansamblu metaforic, o hartă sufletească a românismului, ridicînd concretul la idealitatea alegorică.

"Prostul – îşi nota undeva Eminescu – este cel care ia metafora *ad litteram*". Din nefericire, a existat şi există încă ispita unei lecturi "prosteşti" a *Doinei*, iar panica unora în fața acestor versuri se explică tocmai prin această "suficiență" a receptării (sesizabilă mai ales la neromâni).

Discutînd cazul lui Constantin Dobrogeanu-Gherea (Solomon Solomonovici Katz), G. Călinescu scria: "Cînd este vorba de *Doină*, Gherea, neputînd să se smulgă din condiția lui de străin şi să înțeleagă valoarea strict fictivă pe care noi o atribuim poeziei, găseşte că Eminescu «a dat doinei un conținut absolut fals». [...] Însă dacă *Doina* e conținutistic xenofobă, ca poezie ea depăşeşte orice tendință şi exprimă numai aspirația spre o formă de stat fabuloasă[4][...]. *Doina* simbolizează tocmai idealul națiunii"[4].

---

[4] *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, ed. a doua [Al. Piru], Editura Minerva, Bucureşti, 1982, p. 551.

Iar D. Murărașu adaugă, în felul său mai didactic: "În poeziile lui Eminescu nu avem a face cu naționalismul militant, cu un naționalism care să aibă scopul de a determina atitudini ori fapte sociale, ci cu *naționalismul-emoție*, care se dezlănțuie cu toată forța și se topește întreg în sufletul poetului creator. [...] Numai în planul ideal al poeziei Eminescu își putea găsi destinderea sufletească..."[5].

Este o naivitate să cauți cu obstinație în *Doină* imediatul istoric, politic sau geografic. Denumirile de rîuri, localități sau provincii devin aici metafore ale unui spațiu sufletesc; "străinul" ("muscal" sau de altă origine), "neagra străinătate", desemnează în plan metaforic orice primejdie de anulare sau pervertire a identității naționale, fie ea prezentă, trecută sau viitoare; "drumul-de-fier" nu-i atît o aluzie la afacerea Stroussberg, cît un simbol al civilizației materiale care tinde să ne otrăvească, în numele "utilitarismului" modern, ființa moral-spirituală ("Toate cîntecele pier"), problemă care nu-i numai a "românului" ("creștinului"), ci a omului tradițional în genere[6]; "Codrul – frate cu Românul" trimite la viziunea de origine tradițională a "etnosferei", evidențiată și în *Scrisoarea III* ("... rîul, ramul/ Mi-e prieten

---

[5] *Naționalismul lui Eminescu*, Editura Pacifica, București, 1994, p. 253.

[6] Papa Grigore XVI (1831-1846) lansase calamburul potrivit căruia căile ferate (*chemins de fer*) erau căile infernului (*chemins d'enfer*). Deși Pius IX (1846-1878) admisese în urmă transportul feroviar, rezervele au mai persistat o vreme în cercurile catolice conservatoare.

numai mie..."); blestemul ("Cine-au îndrăgit străinii...") devine expresie metaforică a revoltei interioare şi rechizitoriu liric al trădării de sine; în fine, invocarea retorică a lui Ştefan cel Mare (în *Scrisoarea III* fusese invocat Vlad-Ţepeş) trimite spre un ideal mesianic proiectat într-un viitor nedefinit, expresie ultimă a unui îndelungat cumul mistic al devenirii istorice a neamului.

Doina eminesciană se încheie cu această viziune grandioasă a "mîntuirii", văzute ca rod posibil al unei con-lucrări între vrednicia făptuirii omeneşti şi harul dumnezeiesc care proniază lumea ("Doar s-a-ndura Dumnezău/ Ca să-ţi mîntui neamul tău!"). Această salvare infraistorică implică, pe de altă parte, o desăvîrşită unitate de credinţă şi acţiune (împotriva tuturor "duşmăniilor", fizice şi metafizice), angajînd atît omul ("Ai s-aduni Moldova toată"), cît şi elementele Firii ("Îţi vin codrii-n ajutor"), pe linia acelui "sentiment cosmic şi organic" al sensibilităţii răsăritene (care a trecut şi-n celebra teorie a "creştinismului cosmic", atît de dragă lui Mircea Eliade).

În subtext se simte o critică implicită a "lenei" şi "resemnării" româneşti, iar cutare pagină din publicistica poetului ne poate înlesni, cred, înţelegerea simbolului mesianic al *Doinei*: "Bietul Ştefan Voievod! El ştia să facă fărîme pe turci, tătari, leşi şi unguri, ştia niţică slavonească, avuse[se] mai multe rînduri de neveste, bea bine la vin vechi de Cotnar şi din cînd în cînd tăia capul vreunui boier ori nasul vreunui prinţ tătăresc. Apoi descăleca tîrguri

de-a lungul rîurilor, dăruia pantirilor şi dărăbanilor locuri bune pentru păşunatul herghelilor de cai moldoveneşti, a turmelor de oi şi de vite albe, făcea mănăstiri şi biserici, şi apoi iar bătea turcii, şi iar descăleca tîrguri, şi iar se însura, pînă ce şi-au închis ochii în cetate la Suceava şi l-au îngropat cu cinste în mănăstirea Putnei. Ce-şi bătea el capul cu idei cum le au d-alde gazetari de-ai noştri, ce ştia el de subţietura de minte din vremea de astăzi?"[7]. (Să nu uităm că *Doina*, în versiunea ajunsă pînă la noi, fusese destinată iniţial dezvelirii statuii lui Ştefan – 5 iunie 1883 – de la Iaşi!)

Eminescu era potrivnic deci idealismului prost şi indiferentismului naţional, înţelegînd să opună, la modul romantic, cum a făcut-o în atîtea alte rînduri, icoana eroică a trecutului unui prezent decăzut şi debusolat. Nostalgiile lui patriarhale – cu acel reper poetic-convenţional al "anului 1400", cu viziunea "Daciei ideale" sau a raiului codrenesc al "Ţării de Sus" ("Săracă ţară de sus,/ Toată faima ţi s-a dus!/ Acu cinci sute de ai/ Numai codru îmi erai;/ Împrejur creşteau pustii,/ Se surpau împărăţii,/ Neamurile-mbătrîneau,/ Crăiile se treceau,/ Numai codrii tăi creşteau...") – nu erau atît o formă retrogradă de conservatorism arhaizant, ci expresia poetică a nevoii de puritate şi rezistenţă naţională. "Sănătoasa barbarie" (al cărei reflex se simte şi-n versurile *Doinei*) nu reprezintă formula unei simple exaltări pase-

[7] M. Eminescu, *Opere*, ed. Perpessicius, vol. X, Editura Academiei, Bucureşti, 1989, p. 28.

iste, ci o invitație ocolită la un soi de *realism constructiv*, pe linia *tradiției naționale*; ea nu trebuie înțeleasă "prosteşte", ca expresie a sălbăticiei neaoşe sau a patologiei reacționare, ci ca formulă a echilibrului şi vitalității etnice – temeiuri firești ale oricărei afirmări şi "mîntuiri" viitoare.

Prin Tradiție spre Mîntuire – iată sensul ultim al *Doinei* şi al eminescianismului în genere. Dar nu este oare acesta un adevăr... *universal*?

EMINESCU ŞI CREŞTINISMUL

I

Unul dintre abuzurile interpretative privitoare la Eminescu este şi supralicitarea dimensiunii creştine a operei sale, împinsă, mai recent, pînă la adunarea de semnături pentru... "canonizarea" oficială a poetului[1]! Mulţi dintre cei ce consideră că "românismul" este inseparabil de creştinism (şi mai ales de ortodoxie) gîndesc cam aşa (gîndire "dogmatică" în sensul prost al cuvîntului): dacă pe de o parte "poetul naţional" este "expresie integrală a sufletului românesc", iar pe de altă parte "ortodoxia este măsura românităţii noastre", atunci Emi-

[1] Principalul promotor al campaniei, protocronistul şi tracomanul Gheorghe Gavrilă-Copil, a colportat şi această enormitate (care nici nu mai are nevoie de comentarii): "Poetul Mihai Eminescu nu este un Sfînt de Cer, ci un «Sfînt de Pămînt»"! După 1989, lui Eminescu i s-a alcătuit şi un imposibil... *Acatist* (vezi *Acatistier-Sinaxar. Sfinţii Români, II, Ianuarie-August*, Colecţia "Isihasm", Editura "Conphys", Rm. Vîlcea, 2000, pp. 199-208). Acelaşi Gh. Gavrilă-Copil, confirmîndu-şi o dată în plus lipsa de discernămînt, a pus pe acelaşi *site* acest text delirant şi splendidul poem în nouăsprezece cînturi *Imn Eminescului* al Î. P. S. Bartolomeu Valeriu Anania (care este operă literară, iar nu acatist, chiar dacă valorifică estetic modelul acatistelor bisericeşti). Faţă cu asemenea manifestări necumpănite, îţi vine să tragi concluzia că nu numai memoria lui Eminescu, ci ortodoxia însăşi trebuie apărată de zelul penibil al "ortodoxismului" decerebrat, care crezînd că slujeşte o cauză, nu face decît să o compromită.

nescu *trebuie* musai să fie un autentic creştin ortodox! Aceştia par a se teme, din uscăciune sufletească şi/sau din cecitate intelectuală, că dacă Eminescu nu-i creştin ortodox ca dînşii, atunci nu mai au ce face cu el! În virtutea unei atari mentalităţi habotnic-reducţioniste, cam trei sferturi din arta şi cultura omenirii ar trebui anulate fără recurs!

Nu ezit să mărturisesc – asumîndu-mi surîsul ironic al cititorului "emancipat" şi "echidistant" – că şi mie mi-ar fi plăcut ca "poetul naţional", atît de reprezentativ în multe alte privinţe pentru "sufletul românesc", să fi fost mai pătruns, în viaţă şi în operă, de duhul creştinismului – şi mai ales al ortodoxiei "strămoşeşti". Se întîmplă însă că n-a fost aşa...

Nu este vorba de a contesta aici nici "exponenţialitatea" lui Eminescu, nici nota ortodoxă a "specificului naţional", dacă e să ne punem într-o perspectivă tradiţionalistă. Însă un om, oricît de genial şi de specific, nu poate da seama singur de *toate* dimensiunile unei tradiţii naţionale, fie şi numai pentru faptul că se supune şi el, în mod fatal, unor determinări istorice şi psiho-biografice. A face din Eminescu un poet şi un gînditor creştin *cu orice preţ* rămîne o mistificare naivă, ce nu aduce vreun folos real nici literaturii, nici religiei. Tot aşa cum nu trebuie trasă nici concluzia opusă, anume că Eminescu ar fi fost complet lipsit de sensibilitate religioasă sau că s-ar putea număra printre exponenţii radicali ai demonismului romantic ori ai ateismului modern. El are mai degrabă, cum s-a zis despre Goethe, "o

religiozitate fără religie", explicabilă mai ales prin *contextul romantic*. Nu rareori întîlnim la el un *eclectism religios*, inseparabil de elanul fanteziei lirice şi de recuzita magico-mitologică. Numai în mod cu totul excepţional lucrurile se structurează într-o vagă constelaţie creştină. (Că, în resorturile "abisale" ale spiritului său, Eminescu poartă pecetea "stilistică" a ortodoxiei, a sensibilităţii răsăritene în genere, aceasta este o altă discuţie, posibilă prin "analiza spectrală" a operei, dar care nu mai ţine aproape în nici un fel de autodeterminarea lui conştientă; ar fi ceva asemănător – *mutatis mutandis* – demersului de revelare a "profilului plutonic" al poeziei eminesciene, la care se aventurase odinioară un Ion Negoiţescu[2]).

Pentru a nu fi învinuit de afirmaţii gratuite, să cercetăm onest principalele "argumente" de care obişnuiesc să uzeze partizanii puţin cam grăbiţi ai "creştinismului eminescian".

Ar fi vorba, în mare, de două categorii de "argumente": unele "materiale" (reprezentate de texte sau date biografice concrete), altele "speculative" (deduse din interpretarea *pro domo* a unor afirmaţii, atitudini sau fapte). De obicei, se porneşte de la opera literară (ceva mai bine cunoscută şi mai accesibilă emoţional publicului larg), căutîndu-se apoi unele puncte de sprijin şi în opera publicistică (exploatată mai ales prin decontextualizare) sau în biografie (cu preferinţă pentru surse de mîna a doua).

---

[2] I. Negoiţescu, *Poezia lui Eminescu*, Editura pentru Literatură, Bucureşti,1968.

II

Din opera literară (mai ales din cea postumă) sînt invocate cam următoarele: cunoscuta *Rugăciune* ("Crăiasă alegîndu-te..."); sonetul *Răsai asupra mea*; cutare strofe închinate Mîntuitorului (unele Naşterii, altele Învierii); nişte terţine vizînd Trinitatea; figurile de sihaştri şi de călugări (îndeosebi din proza literară); cîteva analogii cu mituri sau motive biblice (uneori doar simple automatisme ale limbajului creştin). Din opera publicistică se selectează de obicei cîteva pasaje referitoare la creştinism şi Biserică sau se sugerează – mai discret – concluzii trase dintr-o poziţie "antisemită" rău înţeleasă. "Nostalgiile medievale" ale poetului sînt şi ele aduse în discuţie. Biografia, încă şi mai săracă în repere creştine, e tratată mai mult la modul speculativ (aici intră şi corespondenţa). Nu alta fusese, pe vremuri, "metoda" doctorului C. Vlad[3], a cărui "extravagantă sistemă"[4], observa G. Călinescu, era de "a socoti adevărat sau fals ceea ce convine sau nu *tabloului simptomatic*"! Şi chiar dacă "grila" creştină nu este jignitoare pentru poet,

---

[3] *Eminescu din punct de vedere psihanalitic* (1932). O tentativă simetrică – mai complexă şi declarat encomiastică, dar la fel de trasă de păr – a fost întreprinsă mai recent de un straniu personaj din exil (dr. Ovidiu Vuia), între timp decedat.

[4] "Eminescu examinat de un medic", în *România literară*, I/45, 24 dec. 1932, p. 3. *Cf.* şi G. Călinescu, *Mihai Eminescu (studii şi articole)*, Editura Junimea, Colecţia "Eminesciana" – 13, Iaşi, 1978, p. 63 şi urm. (două articole privitoare la cazul C. Vlad).

cum ajunsese să fie cea psihanalitică, adevărul rămîne la fel de păgubit.

Dar să privim lucrurile mai îndeaproape. Poezia *Rugăciune*, fără îndoială o izbîndă artistică (Sextil Puşcariu i-a făcut şi o subtilă analiză sub aspect eufonic[5]), n-are deloc o geneză mistică.[6] G. Călinescu a semnalat demult că, printre nişte exerciţii de limbă latină dintr-un manuscris, "poetul îşi transcrie chiar *Pater noster* şi *Ave Maria* [...]. Şi, lucru vrednic de notat, cam pe aceleaşi pagini apar fragmente din vestita rugăciune [...], precum şi o invocaţie către Iisus". E limpede că poetul a pornit să versifice sub sugestia rugăciunilor copiate. Căutarea efectelor pur formale este evidentă. "Invocaţia către Iisus" sună astfel: "Isuse Hristoase,/ Isvor mîntuirilor/ Şi Domn al oştirilor [?!],/ De oameni iubitorule,/ Mîntuitorule". Se vede că Eminescu făcea acrobaţii ritmice, dincolo de orice implicare mistică sau rigoare teologică. Întîlnim acolo o variantă primitivă a *Rugăciunii* sale. Mai pe urmă, şlefuind-o, poetul n-a găsit altceva de făcut cu ea decît s-o introducă în corpul unei poezii cu titlu exotic (*Tat twam asi*) şi fără nici o altă valenţă creştină. La Eminescu, cum e şi firesc, suverană rămîne Poezia. Altminteri ce sens ar avea să-L numeşti pe Iisus Hristos "Domn al oştirilor"

---

[5] Sextil Puşcariu, *Limba română, I, Privire generală*, Editura Minerva, Bucureşti, 1976, pp. 89-92.

[6] *Opera lui Mihai Eminescu*, cap. "Cultura. Eminescu în timp şi spaţiu", subcap. 4: "Limbi şi literaturi clasice. Orientale", orice ediţie (aici: Editura Minerva, Bucureşti, 1976, vol. I, p. 385).

(sintagmă veterotestamentară)[7] sau pe Maica Domnului "Luceafăr al mărilor" (ceea ce duce gîndul la... Lucifer sau la Venus – "Venerea" – cea opusă în altă parte "Madonei")[8]?!

Răsai asupra mea... e tot un soi de rugăciune amară, dezabuzată, adresată Fecioarei. Judecata strict estetică ne-ar obliga să concluzionăm pe varianta ultimă. Judecata religioasă – ce-şi propune să iscodească sufletul poetului – poate însă concluziona şi pe variante de lucru. Studiind deci atît varianta finală, cît şi procesul de elaborare al sonetului în discuţie, constatăm că rugăciunea eminesciană nu este deloc aceea a unui credincios. Tocmai de asta se şi plînge poetul: "Străin de toţi, pierdut în suferinţa/ Adîncă a nimicniciei mele [versuri cu iz schopenhauerian – n. R. C.],/ Eu nu mai cred nimic şi n-am tărie"... Sau în variantă:

---

[7] Ebr. *Yahvé Sabaot*. Deşi iniţial era vorba de "oştirile cereşti", cu timpul s-a ajuns ca "Dumnezeul oştirilor" să fie înţeles, într-un sens mai concret, drept cel ce-i susţine în luptă pe războinicii lui Israel (*cf.* şi André-Marie Gerard, *Dictionnaire de la Bible*, Robert Laffont, Paris, 1989, p. 1212), ca în *Ieşirea* 7, 4, sau *I Regi* 17, 45.

[8] Nu metafora astrală în sine, foarte răspîndită de altfel în literatura marianică a Evului Mediu (*stella maris*, *stella matutina*, *lumen gentium* etc.; *cf.*, de pildă, Jaroslav Pelikan, *Fecioara Maria de-a lungul secolelor. Locul ei în istoria culturii*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1998, mai ales pp. 98-99, unde e citat şi vestitul imn *Ave, maris stella,/ Dei mater alma...*), e amendabilă aici, ci particularizarea ei "venero-luciferiană" (cu precedente ingenue în unele vechi texte româneşti), antrenînd conotaţii păgîne şi demonice, regăsibile ca atare în simbolistica generală a operei eminesciene (mă refer, desigur, la cea literară).

"Nu cred nimic şi asta mă doboară./ Nici în amor nu cred şi nici în ură/ Şi sfîntă nu-mi mai e nici o idee,/ Pierdui avîntul ce-mi dădea tărie,/ A mele visuri toate se pierdură". În "noaptea gîndurilor", poetul simte nevoia unei "lumini"; "tinereţea", "credinţa", "speranţa" pe care le cerşeşte rămîn noţiuni vagi, traductibile mai degrabă în planul laic. Un vers precum "Eşti prea mult înger, prea puţin femeie" (trecut, cu o uşoară ajustare, în *S-a dus amorul*) nu prea este o mostră de evlavie (cum nu este nici acea mişcătoare "Golgotă a dragostei erotice" din *Răsari să dai lumină*, unde nepăsarea iubitei faţă de "ruga mea fierbinte" îl face să se asimileze de-a dreptul... dramei christice: "Mă faci părtaş în lume durerilor lui Crist")!

Este evident că rugăciunea devine la Eminescu *un procedeu poetic* între altele; factorul transcendent, în sine indiferent, apare ca un simplu *interlocutor liric ideal* (putînd fi Zalmoxis, Odin, Dumnezeul creştin, Sfînta Fecioară ş.a.m.d., ba chiar iubita idolatrizată, ceea ce, esteticeşte, este totuna). S-ar putea ca vreun cetăţean pios, receptînd textele prin prisma propriei sensibilităţi religioase, să capete din ele o impresie mai largă decît cea estetică. Se cade însă a nu confunda ceea ce aparţine poetului însuşi cu ceea ce sîntem *noi* "predispuşi" să vedem în el...

Poezia intitulată *Christ* (iar mai tîrziu *Dumnezeu şi om*), scrisă pe la 19 ani, reprezintă, spre deosebire de *Rugăciune* şi de *Răsai asupra mea...*, un evident rebut de atelier poetic (ca şi terţinele "danteşti" închinate Trini-

tăţii, ce-s de tot obscure[9]). Tema poeziei este cea din *Epigonii*, schimbată fiind doar recuzita. Tînărul poet deplînge scepticismul contemporan, recurgînd la ştiuta antiteză *trecut-prezent* ("Astăzi mintea e bogată, dar credinţa este seacă" sau "Ieri ai fost steaua de aur a-mpăraţilor creştini,/ Azi în gura lor profană nu mai eşti decît un nume"), aplicată de astă-dată pe imaginea lui Hristos (numit în mod livresc *Christ*, cum se întîmplă şi-n alte locuri). Pulsul vremii e luat, ca şi-n *Epigonii* (poem elaborat în aceeaşi epocă), prin artist (aici cel plastic). Este contemplată o gravură veche, de pe ultima pagină a unei Biblii "roase de molii", scrise cu "litere bătrîne" (chirilice), pe care poetul le apreciază drept "*strîmbe* ca gîndirea *oarbă* unor secole *străine*" şi "*triste* ca aerul *bolnav* de sub murii afumaţi". Epitetele pe care ne-am îngăduit să le subliniem nu credem că-s prea măgulitoare pentru o conştiinţă creştină (ca să nu mai vorbim de faptul că ele cam intră în contradicţie cu însăşi teza urmărită de autor). "Gravura grosolană" reprezenta naşterea din staul: pruncul avea "faţa mică şi urîtă", semănînd cu "o ieroglifă cu fruntea amărîtă" (?); Maria, veghind alături, era "tăcută, ţeapănă, cu ochii reci". După această descripţie, vine meditaţia propriu-zisă ("Era vremi acelea, Doam-

[9] "Astfel rotund se-nvîrt în jur în soare/ Pe cînd el însuşi cu ele-mpreună/ O altă clină-n veci o să coboare,/ Din trei mişcări mişcarea lor s-adună,/ Cu toţi în jos, toţi împrejur de soare,/ Toţi împrejurul altor fac cunună..." etc.

ne"...), pe fondul căreia poetul are viziunea magilor închinători, puşi să vină "din pădurile antice ale Indiei cea mare" (?!), după "astrul fericit". Mare era credinţa bătrînilor în "eternul rege" născut "în tavernă" şi reprezentat cu atîta simplitate, pe cînd artistul modern, atins în inimă de mussetianul *mal du siècle* ("a veacului suflare") şi pierzînd miezul credinţei ("tu eşti om – nu Dumnezeu"), păstrează doar reprezentarea falsă şi goală ("Dacă inima-i pustie mîna fină n-o urmează"). Poetul preferă, se înţelege, vechea "gravură grosolană", ieşită însă dintr-o credinţă "de stîncă". Iată-ne picaţi pe problematica "formei fără fond" şi a scepticismului epigonic – clasice obsesii eminesciene, în raport cu care figuraţia creştină e una vădit conjuncturală!

La fel de irelevantă şi de greoaie este şi poezia *Înviere*, mai mult descriptivă decît meditativă, cu o imitaţie destul de stîngace a cîntărilor pascale: "Christos au înviat din morţi,/ Cu cetele sfinte [?],/ Cu moartea pre moarte călcînd-o,/ Lumina ducînd-o/ Celor din morminte!"...

S-au mai invocat, spuneam, figurile de sihaştri: bătrînul Euthanasius şi tînărul Ieronim din *Cezara*, Iosif din fragmentul numit *Moş Iosif* (acelaşi cu cel din *Boierimea de altădată*) etc. După Călinescu[10], Mureşan însuşi aduce un caz de eremitism. Dar nici unul dintre pust-

[10] *Opera lui Mihai Eminescu*, cap. "Descrierea operei", subcap. 6: "Mureşan. Ondina"; ed. cit., vol. I, p. 25 şi urm.).

nicii eminescieni, deşi unii poartă sutană, nu trage a creştin; ei trebuie înţeleşi prin cultul romantic al singurătăţii (sau mai bine zis al însingurării), fiind cu toţii nişte solitari visători şi cosmicizanţi, teoreticieni şi practicanţi ai unui naturism potenţat prin magie, năzuind insolite Edenuri terestre (insula lui Euthanasius) sau selenare (cazul Dan-Dionis) unde instinctele pure să se exercite în voie (ca-n *Şarpele* lui Mircea Eliade, care se trage, în bună parte, din *Cezara*).

Iosif voise iniţial să se călugărească, dar pînă la urmă alesese pustnicia pe propria-i moşie (ca fiindu-i, aşa zicînd, mai la îndemînă). Confuzia religioasă a "visătorului zahastru" e şi cea a lui Eminescu, cel puţin la data redactării paginilor respective. Certat cu vremurile noi ("Toţi aceşti oameni tineri erau atît de deşerţi"), Iosif se refugiase în... "astrologia cea grecească"! Acest soi de creştinism astrologic este teoretizat într-un limbaj greoi şi pueril ("Cu deosebire naturile bogate trebuiau, după părerea lui, să fie în legătură cu o stea [...]. Prin aceea se deosebesc, pentru că unii au în ei o rază cerească, care îi face să fie pătrunşi de putere asupra firei a unei stele, iar ceilalţi, născuţi din lut şi nefiind în legătură decît cu coaja pămîntului, sînt robi cu duhul"...), rezultînd o eclectică mitologie poetică, cu varii surse romantice, orientale şi oculte, la care se adaugă un lustru neconvingător de speculaţie filosofică. De natura aceasta, diferind numai prin nuanţe, sînt toate teoriile profesate de sihaştrii eminescieni, străine de orice teologie oficială.

Ei n-au nimic de-a face cu eremitismul creştin (după cum şi preoţii eminescieni sînt mai totdeauna păgîni). Probabil că o astfel de "călugărie" viza Eminescu şi pe cînd, în tulburarea bolii, îşi declarase intenţia de a se călugări. Altminteri, monahismul autentic pare mai degrabă a-i fi repugnat (a se vedea cazul Blancăi din *Făt-Frumos din tei*).

În ce-l priveşte pe "individul metafizic Zoroastru-Dan-Dionis" (G. Călinescu), cel ce aboleşte, pe cale magică, timpul şi spaţiul şi, extaziat de propria-i aventură, cade în ispita de a se gîndi pe sine drept dumnezeu, el reprezintă un caz de luciferism naiv, aproape involuntar. A scoate de aici vreo încheiere creştină, dincolo de simpla analogie culturală cu mitul biblic al căderii lui Lucifer (anulată şi aceasta, în mare măsură, de substratul panteistic al nuvelei), ar fi la fel de neavenit ca şi a scoate din acelaşi text, precum doctorul C. Vlad, dovada unei psihanalizabile "grandomanii" a poetului! Tot aşa, pesimismul lui Eminescu nu este de natură biblică, ci schopenhaueriană (cu inevitabile elemente de indianism).

Substanţă creştină nu se află nici în *Luceafărul*[11], iar aventura exegetică interbelică a

[11] Chiar dacă unui Nichifor Crainic i se părea altfel (cf. *Spiritualitatea poeziei româneşti*, Editura Muzeului Literaturii Române, Bucureşti, 1998, p. 43 şi urm.), văzînd în *Luceafărul* "un grandios poem creştin" (şi încă: "poemul creştin prin excelenţă al literaturii româneşti") şi speculînd *pro domo* mai ales în jurul zborului cosmic al lui Hyperion, ce ar atesta viziunea luminoasă a slavei dumnezeieşti, specifică tradiţiei răsăritene. În capitolul

unui Radu Dragnea, de a-l vedea în Hyperion pe... Arhanghelul Mihail[12], rămîne doar o simplă năstruşnicie de epocă. E drept că într-un loc Eminescu îl numeşte pe Hyperion "tînăr voevod"; nu se poate întemeia însă o interpretare pe un singur cuvînt, mai ales că, în limba veche, nu numai arhanghelii Mihail şi Gavriil

---

dedicat lui Eminescu, Crainic, destul de stînjenit de faptul că opera eminesciană nu serveşte mai bine tezelor sale ortodoxiste, iese ingenios (şi foarte creştineşte) din încurcătură: "Ar fi interesant să cunoaştem toate cauzele pierderilor spirituale ale lui Eminescu, dar mai interesant mi se pare să accentuăm că regretul după un lucru e totuna cu dorinţa de a-l avea. Cine tînjeşte după credinţa şi după speranţa pierdută e în situaţia de a spune, ca în Evanghelie: *Cred, Doamne, ajută necredinţei mele!* Şi aceasta mi se pare că e starea spirituală a lui Eminescu" (pp. 57-58; *cf.* şi p. 60). De precizat că acelaşi Nichifor Crainic, calificîndu-l pe doctorul Paulescu drept "fundatorul naţionalismului creştin" (*cf.* articolul chiar astfel intitulat, publicat mai întîi în *Gândirea* şi inclus apoi în volumul *Ortodoxie şi etnocraţie* din 1937), scria cu trei decenii înainte, mult mai aproape de realitate: "... *naţionalismul creştin*, în sensul autentic al cuvîntului, are [la noi] un sigur mare poet: pe George Coşbuc, şi un singur mare cugetător: pe Nicolae Paulescu, în care se fundează integral. Naţionalismul genialului Eminescu e profund rasist, dar latura creştină îl preocupă numai tangenţial şi numai sub raportul concepţiei conservatoare..." (termenul de "rasist" trebuie luat aici în sensul etnomaniei romantice, nu în cel al rasismului nazist de mai tîrziu, pe care Crainic însuşi îl critica aspru în "Rasă şi religiune", considerîndu-l incompatibil cu poziţia creştină în general).

[12] "... ca să facă plăcere d-lui N. Crainic şi să dovedească precum că Eminescu a fost... gândirist", scria maliţios G. Călinescu (în *Adevărul literar şi artistic*, XI/617, 2 octombrie 1932, p. 7).

erau numiți "(sfinții) voievozi", dar același cuvînt îl putea denumi pe diavolul însuși ("Şi toți aceia care au căzut de în cer cu acel *voievod* [subl. n.], făcutu-s-au diavol întunecat", cum stă scris într-un vechi *Hronograf*[13]). Altcineva (Iulian Jura[14]) încercase să scoată de aici un argument tocmai pentru identificarea lui Hyperion cu... Satana (apelativul "demone", existent în variante, a fost părăsit de poet, probabil tocmai pentru a nu genera asociații hazardate). În jurul *Luceafărului* s-a delirat îndelung, invocîndu-se cele mai diverse teme şi motive, mitice ori filosofice. Eminescu, ce-i drept, se putuse gîndi tangențial, cum rezultă din variante, la Buddha, la Platon, la Orfeu, dar niciodată la vreo figură din sfera creştinismului. "Înțelesul" fundamental pe care a vrut să-l dea poemului îl mărturiseşte el însuşi (ms. 2275 bis, f. 56 v.). După ce-şi indică sursa inițială (basmul românesc *Fata în grădina de aur*, cules de germanul Kunisch), explică: "Aceasta este povestea. Iar înțelesul alegoric ce i-am dat este că dacă geniul nu cunoaşte nici moarte şi numele lui scapă de noaptea uitării, pe de altă parte însă pe pămînt nu e capabil a ferici pe cineva, nici capabil de a fi fericit. El n-are moarte, dar n-

---

[13] *Apud* Tudor Pamfile, *Mitologie românească, I, Duşmani şi prieteni ai omului*, Editura Socec, Bucureşti, 1916, pp. 20-21. *Cf.* şi M. Eminescu, *Poezii*, ed. critică de D. Murăraşu, Editura Minerva, Bucureşti, 1982, vol. III, pp. 326-327. Lucifer făcuse parte inițial din ceata arhanghelilor/voievozilor, iar o tradiție spune că era chiar cel mai frumos dintre aceştia.

[14] *Mitul în poezia lui Eminescu*, Gamber, Paris, 1933.

are nici noroc. Mi s-a părut că soarta Luceafărului din poveste seamănă mult cu soarta geniului pe pământ şi i-am dat acest înţeles alegoric". Totul cade, aşadar, "în marginea romanticei definiţii a geniului" (G. Călinescu), iar alegoria trimite spre o nefericire destul de pământească. În orice caz, nu un poet creştin l-ar fi numit pe Sf. Arhanghelul Mihail "luceafăr" (numele popular românesc al lui Lucifer, prinţul întunericului), punîndu-l să tînjească după dragostea profană şi să ceară dezlegare de "greul negrei vecinicii"! Eminescu n-are nimic de cîştigat dintr-o interpretare siluit creştină, iar creştinismul însuşi cu atît mai puţin.

Dacă din cele prezentate pînă aici n-a rămas mai nimic în sprijinul creştinismului eminescian, din diferitele firimituri ciugulite de prin cuprinsul operei, şi scoase din context, nu poate rămîne nici atît. Tradiţia creştină milenară a generat multe automatisme de limbaj (şi chiar de cugetare), fără vreun raport necesar cu efectiva religiozitate. Dacă Eminescu îşi intitulează cutare poezie *Înger şi demon* sau dacă spune, bunăoară, "Prea mult un înger mi-ai părut şi prea puţin femeie", de aici nu se poate trage vreo concluzie privitoare la creştinismul său, căci atunci şi de-alde Rică Venturiano ar putea fi asimilat creştinismului pentru că foloseşte sintagma... "angel radios"! Să ne ferim a cădea în cealaltă extremă a stupidităţii unui popă Grama!

Nici publicistica nu ne oferă mai mult, în ciuda cîtorva aparenţe contrarii. Ce-i drept, Eminescu se pronunţă în cîteva rînduri destul

de favorabil la adresa Bisericii sau a creştinismului în genere. Ba chiar se poate spune că, dacă în opera literară îi mai scapă cîte un accent de ateism sau anticlericalism (ca să nu mai aducem vorba despre factura păgînă a unor poeme întregi), în articole el se arată mult mai ponderat, intrîndu-şi în pielea de pedagog naţional. Odată îl aflăm exaltînd retoric creştinismul ("Creştinism! religia săracilor şi a nenorociţilor [...], tu eşti floarea răsădită din sărăcimea imperiului roman, răsărită din sclavie"...), într-un limbaj apropiat de cel al socialismului creştin, de unde se vede că religia creştină nu-l preocupa în deschiderea ei mistică, ci doar în cea social-istorică. Într-o altă împrejurare, se referă chiar deslușit la funcţia socială a principiului iubirii, evident desacralizat: "Tristă şi mîngîietoare legendă! Iată, două mii de ani de cînd ea a ridicat poporul din întunerec [...] pe principiul iubirii aproapelui"...

"Legenda" creştină rezolvă deci problema strictă a unui "principiu moral în istorie" (altădată formularea este mult mai tranşantă: "o poliţie morală"!). Atît şi nimic mai mult. Nici măcar în treacăt nu apare vreodată discutată la Eminescu noţiunea creştină a mîntuirii.

În ce ne priveşte pe noi, românii, ortodoxiei îi este recunoscut rolul în conservarea fiinţei naţionale şi-n catalizarea vechii culturi româneşti (ceea ce este o observaţie pe cît de adevărată, pe atît de banală). Merite culturale şi civilizatoare a avut însă mai cu seamă catolicismul ("toate popoarele cari posed înaltă civi-

lizațiune astăzi, dacă nu sînt, au fost măcar mult timp catolice"). Numai protestantismul îi repugna, văzînd în el o tendință de "iudaizare a religiei creştine" (afirmație insuficient argumentată).

Cert este că nici una dintre considerațiile lui Eminescu privitoare la creştinism nu este de natură *teologică*, nici nu implică credința lui *personală*.

Cam atît oferă opera însăşi (şi este grăitor că am fost siliți să ne mişcăm mai mult pe la periferia ei!). Să vedem acum ce ne oferă biografia.

III

S-a sugerat că Eminescu purta creştinismul în chiar originea lui țărănească. Nu putem privi însă lucrurile atît de simplist (Creangă era "mai țăran" decît Eminescu şi totuşi a avut o rea întîlnire cu creştinismul...). Întîi că un om nu este doar produsul mediului în care se naşte şi se mişcă, mai ales cînd omul acela se numeşte Eminescu. El vine cu un dat sufletesc propriu care, mai ales cînd e unul de excepție, nu prea se lasă redus la un numitor comun. Apoi educația în sens larg, factorii formatori activi, externi şi interni, capătă o pondere hotărîtoare. În familia căminarului Gheorghe Eminovici nu pare să fi primat educația religioasă. Tatăl stătea drept pe la liturghii, după vechea cuviință, dar un suflet religios nu era. Mama – Raluca, fata stolnicului Juraşcu – "mai evlavioasă, cumpără, zice-se, de la o rudă

a fostului stăpîn [al Ipoteştilor – n. n.] Teodor Murguleț, o bisericuță fără turlă, cu clopotnița de lemn"[15], fel mărunt de a intra în tradiția ctitoriilor boierești. Raluca avea și vreo șase frați sau surori la călugărie[16], dar asupra propriilor copii nici ea și nici altcineva nu se vede să fi exercitat vreo influență religioasă. Nici unul dintre aceştia, deşi mai toți au umblat pe la şcoli, n-a fost îndrumat şi nici nu s-a orientat singur spre cariera preoțească sau spre monahism (deşi ne aflăm lîngă Bucovina vechilor vetre mănăstireşti). Unul a fost medic, altul jurist, doi ofițeri (dintre care unul şi cu studii inginereşti). Un altul ar fi urmat şi el cariera medicală, de n-ar fi murit de tifos la numai 16 ani. Sora Aglaia se mărită întîi cu un profesor (la 18 ani), apoi, rămînînd văduvă, cu un ofițer austriac (în 1890), drept care trecu la "papistaşi", fără să se încurce în scrupule religioase. Eminescu însuşi va arăta acelaşi dezinteres pentru latura confesională şi-şi va declara într-o vreme, mai în glumă, mai în serios, intenția de a trece şi el la catolicism (un I. M. Raşcu s-a hazardat să scrie o carte cu titlul *Eminescu şi catolicismul*[17]!), dimpreună cu Veronica Micle (pentru ca, o dată căsătoriți, să nu mai poată divorța[18])!

---

[15] G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, Editura Junimea, Colecția "Eminesciana" – 5, Iaşi, 1977, p. 18.

[16] Mai exact: 2 frați (Calinic, Iachint), 3 surori (Fevronia, Olimpiada, Sofia) şi o nepoată de soră (Xenia).

[17] Bucureşti, 1935.

[18] G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, ed. cit., p. 293 (surse: I. Negruzzi şi N. Petraşcu).

Nici deschiderea culturală a poetului n-a mers în direcția creștinismului. Îl atrăgeau mai degrabă filosofiile păgînizante, arhaicitățile și exotismele[19]. Pe marginea unui manuscris își nota: "Eu sînt budist. Nefiind creștin simplu, ci creștin ridicat la puterea a 10-a" (ms. 2275 bis, f. 8). Nu poate rezulta din această notă teribilistă că Eminescu ar fi fost într-adevăr "budist", dar rezultă destul de limpede că nu prea se dădea în vînt după creștinism[20]. Altădată înțelegea să se lepede și de

[19] Indiscutabila deschidere spirituală – filosofico-religioasă, aș zice – a lui Eminescu spre „Absolut" nu trebuie confundată cu angajarea religioasă (ca să nu mai zic confesională) efectivă (care implică o cu totul altă relație cu credința și cu practicile instituționalizate). Religiosul la Eminescu este o afacere în planul culturii și al creației. Pentru această dimensiune a eminescianității, referențială rămîne cartea cercetătoarei italience Rosa del Conte, *Mihai Eminescu o dell'Assoluto* (Modena, 1963; în românește, în traducerea regretatului Marian Papahagi: *Eminescu sau despre Absolut*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990, reed. 2003), care pune în evidență mai cu seamă aspectele filosofice, gnostice și folclorice.

[20] Pentru contemporani, cel puțin pentru cei ce l-au cunoscut îndeaproape, "budismul" lui Eminescu era ceva notoriu. Caragiale, de pildă, care l-a știut destul de bine încă din tinerețe, iar mai tîrziu îi va fi coleg la *Timpul*, scrie despre "ferventul budist" (care se apucase, într-o vreme, chiar să învețe sanscrita), la 18 iunie 1889, în necrologul intitulat "În Nirvana": "... Cînd ostenea bine de acel cutremur, se închidea în odaia lui, dormea dus și peste două-trei zile se arăta iar liniștit, ca «Luceafărul» lui – «nemuritor și rece» [idealul buddhist al «invulnerabilității la mediu» – n. R. C.]. Acum începea, cu verva lui strălucită, să-mi predice *budismul* și să-mi cînte Nirvana, ținta supremă a lui Buda-Sakiamuni. Lupta a fost

Buddha-Sakya-Muni ("Eu nu cred nici în Iehova,/ Nici în Buddha-Sakya-Muni"...). Însă chiar dacă şi-a mărturisit deseori necredinţa sau neînregimentarea religioasă,[21] n-a căzut niciodată într-un nihilism radical sau militant. El a fost un zbuciumat, dar nu "un luciferic" (deşi romantismul l-ar fi putut duce spre luciferism, mai ales în prima tinereţe). A-l înscrie pe Eminescu printre marile "spirite luciferice" ale veacului romantic, aşa cum s-a mai încer-

---

groaznică. Încercarea, drumul către Nirvana, a fost tot aşa de dureroasă cît şi de strălucită. [...] Generaţii întregi or să suie cu pompă dealul care duce la Şerban-Vodă, după ce vor fi umplut cu nimicul lor o vreme, şi o bucată din care să scoţi un alt Eminescu nu se va mai găsi poate. Să doarmă în pace necăjitul suflet! Ferventul budist este acuma fericit: el s-a întors în Nirvana – aşa de frumos cîntată, atît de mult dorită – pentru dînsul prea tîrziu, prea devreme pentru noi" (în *Constituţionalul* din 20 iunie 1889, ca editorial, semnat C.). E de spus, totuşi, că şi în privinţa aceasta s-a exagerat, prefăcîndu-se, cred eu, un interes cultural într-o dedicaţie aproape mistică. Utilă în multe privinţe, dar nu lipsită de exagerări este şi cartea regretatei Amitha Bhose (1933-1992), *Eminescu şi India* (Editura Junimea, Iaşi, 1978).

[21] Pentru finalul din *Mortua est* ("De e sens într-asta, entors şi ateu – / Pe palida-ţi frunte nu-i scris Dumnezeu"), rămîne interesantă – deşi discutabilă – interpretarea Părintelui Galeriu (un inimos susţinător al "creştinismului eminescian"): Eminescu nu-L contestă pe Dumnezeu, ci contestă că moartea vine de la Dumnezeu (Care este principiul vieţii şi al învierii). Moartea e un accident în sînul Creaţiei, consecutiv păcatului ("... plata păcatului este moartea" – *Romani* 6, 23). *Cf.* şi Costion Nicolescu, *Spre o cultură liturgică*, Editura Anastasia, Colecţia "Homo symbolicus", Bucureşti, 1999, pp. 104-105.

cat uneori, e la fel de fals ca şi a-l asimila creştinismului.

Eminescu ne apare, în sens mai larg, drept *un tradiţionalist*. Fără a fi fost ţăran get-beget, precum Creangă, el are o mare sensibilitate faţă de tradiţia populară. "Cosmicismul" şi "naturismul" său, de nu sînt doar de provenienţă livrescă sau temperamentală, au surse folclorice. În folclorul răsăritean, încă viu pe vremea lui Eminescu, a supravieţuit fascinant acel "creştinism cosmic" de care vorbea Mircea Eliade[22], trăit mai organic poate decît creştinismul bisericesc. Religia se amestecă astfel cu folclorul şi cu istoria, totul într-o sinteză conservatoare, pe care Eminescu a resimţit-o ca pe un soi de "mistică naţională" (fireşte că şi sub sugestia unei anumite etnomanii romantice, mai ales pe filieră germană). Ortodoxia bisericească se întîmplă să cadă uneori în umbra inocentă a eresului popular (evocat cu nostalgică simpatie în *Trecut-au ani...*). Or, acest "primitivism" principial ("sănătoasa barbarie") a încercat Eminescu să-l transpună şi-n viaţă. Se hotărîseră la un moment dat, el şi Creangă, să poarte ostentativ numai haine ţărăneşti de

---

[22] *Cf.*, între altele, *De la Zalmoxis la Genghis-Han. Studii comparative despre religiile şi folclorul Daciei şi Europei Orientale*, cap. VIII ("Mioara năzdrăvană"), subcap. "«Teroarea istoriei» şi răspunsul păstorului" (Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980, p. 246 şi urm.) sau *Istoria credinţelor şi ideilor religioase, II, De la Gautama Buddha pînă la triumful creştinismului*, cap. XXX ("Crepusculul zeilor"), § 237 ("Spre un «creştinism cosmic»"), Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1991, p. 368 şi urm.

dimie, sfidînd moda "nemțească"[23]. Mai tîrziu, trimis în străinătate să-şi refacă nervii, tînjea de acolo după "mămăliga strămoşească"[24]. De aici şi nostalgiile patriarhale (de altfel în duhul paseismului romantic), acea "Dacie ideală" sau acea fabuloasă "Țară de Sus" – pierdut rai codrenesc: "Săracă țară de sus,/ Toată faima ți s-a dus!/ Acu cinci sute de ai/ Numai codru îmi erai"... Reperul temporal ideal era "anul 1400" (ce nu trebuie totuşi identificat mecanic cu anul istoric respectiv), simbol al unui Ev Mediu românesc perceput la modul poetic-vizionar. Eminescu era însă sensibil, pe urmele paşoptiştilor, mai mult la aspectul eroic decît la cel spiritual. De altfel, poetul nu avea gust pentru tradiția bizantină, care este cu precădere bisericească. Uimeşte neînțelegerea cu care el judecă pe alocuri spiritualitatea şi/sau arta bizantină ("Din nenorocire, însă, chipurile de sfinți în biserica orientală sînt făcute după un tipar anumit, încît toți mucenicii cu chipuri uscate de pustnic au fizionomii tradiționale. Sfîntul Nicolae are aceeaşi barbă şi aceeaşi chelie pe toate icoanele Orientului. Aceste chipuri artistul nu are voie să le schimbe, şi pe cînd tablourile din Roma şi Florența, chiar cele adînc religi-

[23] G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, cap. "Filozofia practică", subcap. 21: "Liberul-schimb şi prohibiția", cu analiza resorturilor ideologice; ed. cit., vol. II, p. 85 (*passim*).

[24] *Cf.* scrisoarea trimisă de la Döbling/Viena "amicului Chibici" şi datată 12/24 ianuarie 1884 (M. Eminescu, *Opere*, *XVI, Corespondență. Documentar*, Editura Academiei, Bucureşti, 1989, pp. 197-198).

oase, sînt reproducerea omului în cele mai nobile forme ale existenței lui, icoanele orientale rămîn reproducerea unor mumii şi schelete, cari au mai multă asemănare cu chipurile țepene şi convenționale din zugrăviturile străvechi ale egiptenilor. În ele nu e artă, e manieră"), precum şi utilizarea exclusiv peiorativă a termenului de "bizantinism" (pe linia disprețului occidental față de valorile bizantin-ortodoxe). Respectul pe care şi-l impune totuşi față de Biserică (pe care o numeşte într-un rînd "Maica spirituală a poporului român") – întotdeauna formal, exterior – reprezintă doar o notă componentă a respectului său mai general față de Tradiție. Este, în fond, un aspect al "țărăniei" asumate; țăranul tradițional putea fi indiferent față de religia instituționalizată, dar nu era aproape niciodată ateu sau negativist. Tot din respect pentru tradiție – dar şi din pasiune cărturărească – umbla Eminescu după manuscrise vechi. Că acestea aveau mai mult caracter religios, era lucru inevitabil, fiind acesta aproape singurul tip de "literatură" cu largă circulație la noi pînă spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea (cum preciza el însuşi într-o scrisoare). De aici nu rezultă, nici în cazul lui, precum nici în cel al unui Moses Gaster[25], vreun cult pentru creştinism şi ortodoxie, ci doar preocuparea – strict cărturărească la Gaster, organică la Eminescu – de limba şi cultura românească în devenirea

[25] Autorul primei sinteze importante despre *Literatura populară română* (1883) şi al *Chrestomației române* (2 vols., 1891), expulzat abuziv din țară (1885) şi stabilit la Londra (m. 1939).

lor istorică.

Cît despre "antisemitismul" eminescian, el nu avea temeiuri religioase, ci conjunctural sociale şi economice. Evreul onest şi muncitor, ştiutor de limbă românească şi identificat cu interesele ţării, avea simpatia omenească a lui Eminescu. Biografia o confirmă. Sînt cunoscute relaţiile lui apropiate cu un M. Gaster sau cu un H. Tiktin. Dacă apare uneori, prin proza sau prin publicistica sa, antinomia creştin-evreu, ea are înţeles etnic, iar nu religios, ca şi în vestita *Doină*: "Zboară pasările toate/ De neagra străinătate;/ Numai umbra spinului/ La uşa *creştinului*"[26].

IV

Hotărît lucru, orideunde ne-am uita, nu prin creştinism se defineşte Eminescu. Este curios cu cîtă uşurinţă se trece peste onesta lui autodefinire. "Eu rămîn ce-am fost: *romantic*" înseamnă mai mult decît se consideră îndeobşte; versul nu trimite doar la un crez literar, ci la o *Weltanschauung* şi la un mod de existenţă. Eminescu este, înainte de toate, o majoră *întruchipare românească a omului romantic*, cu virtuţile, dar şi cu limitele sale. Regăsim în el,

---

[26] *Cf.* şi textul meu "Cum se cuvine înţeleasă *Doina* lui Eminescu", fie în vol. *Spiritul dreptei. Între tradiţia şi actualitate*, Editura Anastasia, Bucureşti, 1997, pp. 127-134, fie în vol. *De la Eminescu la Petre Ţuţea...*, ed. cit., pp. 23-30. [Text inclus, după varianta postată pe blogul autorului, şi în volumul de faţă – *n. ed.*]

în strai național, paseismul romantic, evaziunea în exotic, pesimismul superior, "religiozitatea fără religie", fantezia şi visul lăsate în voia lor (în opera de creație). Nu folosește la nimic să încerci a face din Eminescu un model creştin (şi cu atît mai puțin ortodox), *pe deasupra* operei şi chiar *împotriva* voinței lui.

Ne place sau nu, Eminescu *n-a fost un credincios creştin* (deşi va fi avut în comun cu creştinismul – în resorturile intime ale personalității sale – acuitatea metafizică, intuiția organicului, reverența față de tradiție sau vocația mărturisitoare). Dar Eminescu rămîne Eminescu, *aşa cum a fost*.

Geniul artistic (mai ales pe fondul de dezangajare religioasă al modernității) poate să-şi asume sau nu, într-o măsură sau alta, creştinismul – aceasta stă în "căderea" şi-n "libertatea" lui noetică şi creatoare. "Demoniacul" Baudelaire sau "dumnezeiescul" Dante sînt la fel de mari *poeți*, atît cît sîntem omeneşte îndreptățiți să-i judecăm. Orice altă judecată aparține bunului Dumnezeu şi transcende istoria.

DESPRE PIETATEA OARBĂ ŞI ANALFABETISMUL ISTERIZAT

În seara de 15 ianuarie 2009, deci chiar de ziua lui Eminescu, la Sala Rapsodia, am avut bucuria de a fi prezent la premiera unui minunat spectacol de pantomimă, "Toţi cinci", realizat de compania maestrului Dan Puric şi precedat de un cuvînt al acestuia (m-am tot gîndit, ascultîndu-l, la cît de nedrept a fost totuşi d-l Andrei Pleşu ca să facă dintr-un artist ca Dan Puric "ţapul ispăşitor" al cumulului de iritări pe care i le va pricinuit de-a lungul vremii elementaritatea unui anumit tip de discurs tradiţionalist-ortodox).

Pantomima m-a fascinat dintotdeauna ca teatru întors la esenţa lui pură, non-verbală, iar cei cinci tineri mi s-au părut aproape vrednici de a fi geloziţi de maestru (nu pot să nu înşir aici numele lor, despre care, dacă nu veţi fi auzit deja, fiţi siguri că veţi tot auzi de acum înainte: Ana Pepine, Dana Paraschiv, Ştefan Ruxanda, Paul Cimpoieru, Silviu Man).

La sfîrşitul spectacolului, dinspre unul din standurile de cărţi şi reviste improvizate în hol, mă pomenesc că vine spre mine un copilandru, cu o revistă în mînă. Mă priveşte cu un amestec de antipatie, circumspecţie şi teamă, oarecum ca pe un balaur, parcă mirîndu-se că nu scot foc pe nări. Bănuiesc că i se va fi spus ceva de genul: "Uite-l, ăla este, du-te şi dă-i-o!". Avînd grijă să păstreze o distanţă pruden-

tă, copilandrul (despre care am auzit, în urmă, că-i mai vîrstnic decît arată) mă întreabă cu o voce gîtuită: "Sînteți Răzvan Codrescu?". La răspunsul meu afirmativ, îmi întinde revista, după care o tuleşte vajnic înapoi.

Îmi dau seama despre ce este vorba de la prima ochire: auzisem de revista cu pricina (inclusiv de ultimul ei număr tematic), dar nu apucasem s-o văd. Revista se numeşte *Veghea* şi apare la Braşov, iar nr. 1/2009 are ca temă "Creştinismul lui Eminescu". Numărul este oarecum încropit împotriva mea, ca să contracareze, în închipuirea grupării respective, studiul meu "Eminescu şi creştinismul"[1]. La finele numărului, de altfel, redactorul Florian Palas semnează un text anume referitor la mine, "Nedespărțirea de Eminescu" (pp. 51-52), iar sub fotografia mea stă scris: "Răzvan Codrescu, noul detractor al lui Eminescu"!

Dacă ştii să nu pui la inimă toate neghiobiile ambientale, vine pentru fiecare o

---

[1] Este destul de curioasă – dincolo de cecitatea ei – această "reacție" atît de tîrzie: textul meu a apărut încă de acum vreo 13 ani, întîi sub semnătura Adolf Crivăț-Vasile ("Eminescu şi creştinismul", în *Puncte cardinale*, anul V, nr. 6/54, iunie 1995, pp. 9-10, şi în *România literară*, anul XXIX, nr. 23/1996, pp. 10-11), apoi, cu modificări succesive, sub semnătura Răzvan Codrescu, în vol. meu *De la Eminescu la Petre Țuțea...*, ed. cit., pp. 33-51, în *Rost*, anul VI, nr. 63, iunie 2008, pp. 42-48 (fără notele de subsol), în *Aldine*, anul XIII, nr. 625, vineri 13 iunie 2008, pp. 22-23. Probabil că postarea lui *on-line*, anul trecut, l-a făcut mai vizibil şi pentru cei mai puțin dedați cu lectura cărților şi revistelor.

vreme a amuzamentelor nostalgice. Îmi amintesc că în urmă cu aproape 20 de ani, mai exact în primăvara lui 1990, scoteam, la Bucureşti, o revistă intitulată... *Veghea*, în al cărei prim număr salutam apariţia volumului X al ediţiei Perspessicius (al doilea de articole politice) şi îi luam apărarea lui Eminescu împotriva principalului său detractor postbelic încă în viaţă pe atunci, şef-rabinul Rosen Moses, care determinase, în urmă cu zece ani, retragerea de pe piaţă a volumului IX (R. C., "I s-a făcut dreptate lui Eminescu", în *Veghea*, anul I, nr. 1, 12 martie 1990, p. 8). Voi fi avut şi eu pe atunci ceva din intempestivitatea mai tinerilor de acum... Iată însă că după două decenii, într-o revistă numită tot *Veghea*, am ajuns eu însumi... "noul detractor al lui Eminescu"!

Ceea ce mi se pare tragicomic este că aceşti oameni, mai tineri sau mai puţin tineri, sînt, în felul lor, sinceri admiratori ai lui Eminescu şi chiar îşi închipuie că fac un serviciu posterităţii lui. Eu, de-a lungul vremii, am ţinut partea lui Eminescu faţă de un Rosen Moses, de un Zigu Ornea, de un Leon Volovici, de un Cristian Preda, de un Ion Bogdan Lefter etc., care erau adversari efectivi şi ireductibili (cu care astăzi mă trezesc şi eu asimilat!), dar acum sînt pus într-o situaţie aproape perversă: să iau partea lui Eminescu faţă de propriii lui adulatori care au pierdut măsura!

Am mai observat şi altădată ("Oboseala de Eminescu") că există două fundături simetrice ale receptării sale actuale: contestarea radicală şi vehementă, pe de o parte, adora-

rea sterilă şi lozincardă, pe de altă parte. Amândouă vădesc o patologie a receptării, la graniţa dintre stupid şi ridicol. Este vorba de o criză a spiritului receptor, generată la rîndul ei de o lungă disoluţie cultural-estetică şi moral-spirituală, la care se adaugă nu o dată şi un exces de ideologizare a valorilor (la fel de neavenit atît dinspre stînga, cît şi dinspre dreapta). Adevăratul Eminescu rămîne suspendat între aceste două fundături, aşteptînd în continuare o valorificare creatoare de care încă n-a avut parte şi cu care tindem să-i rămînem datori în eternitate. Noica zicea bine că nu pricepem cum se cuvine darul care ni s-a făcut prin Eminescu, dar nu-şi pierduse speranţa că pînă la urmă îl vom înţelege şi vom rodi întru el. Pentru asta trebuie însă să nu fii doar soldatul unor înguste cauze ideologice, ci unul confiscat de altitudinea şi pasiunea culturală a lui Eminescu, ceea ce reclamă un efort pe care prea puţini se mai înduplecă astăzi să şi-l asume pînă la capăt.

Întorcîndu-ne la aspectul în discuţie, toată această campanie împotriva mea[2] nici măcar nu are cu adevărat obiect. Eu n-am spus

[2] Nu exagerez cînd spun "campanie", pentru că, în afară de revista respectivă (pusă şi ea pe internet), sînt constant atacat, de la o vreme încoace, pe nenumărate bloguri fetide sau decerebrate, iar un om pe care-l credeam mai serios, profesorul Nae Georgescu, a deschis, în ziarul *Curentul*, un serial împotriva mea. Profesorul Georgescu n-are, în comparaţie cu cei cîţiva tineri agramaţi, nici măcar scuza analfabetismului. Omul, pur şi simplu, "a intrat la o idee"...

nici că Eminescu n-ar fi avut viață spirituală (cum aș fi putut spune așa ceva despre un om genial?), nici că n-ar fi fost creștin în sens larg (cum aș fi putut spune așa ceva despre un om botezat?). Eu am spus că Eminescu *n-a fost un model de creștin*, că n-a avut un creștinism ortodox consecvent și asumat, că viața, gîndirea și creația lui, deși în multe privințe exemplare, nu se definesc în primul rînd prin creștinism, nici prin rigoare ortodoxă. Cu toate acestea, n-am spus că un creștin, ortodox sau nu, n-ar avea ce învăța de la Eminescu sau nu s-ar putea regăsi sufletește într-una sau alta dintre scrierile sale. Eminescu a fost nu doar o minte genială, ci un suflet viu, în permanentă zbatere și căutare, pendulînd între neliniștea filosofică și nostalgia religioasă, punîndu-și toate marile întrebări, chiar dacă nu va fi ajuns și la toate marile răspunsuri. Eminescu e atît de mare încît rămîne exemplar și-n împlinirile, și-n ratările lui, și-n cele din urmă e mai de dorit o "neașezare" ca aceasta decît o așezare fățarnică sau habotnică într-un formalism religios oarecare, înstrăinat și de temeritățile gîndului, și de sevele vieții (cum ni se întîmplă, din păcate, multora dintre noi).

Reproduc și aici concluzia analizei mele de acolo: "Hotărît lucru, orideunde ne-am uita, nu prin creștinism se definește Eminescu. Este curios cu cîtă ușurință se trece peste onesta lui autodefinire. «Eu rămîn ce-am fost: romantic» înseamnă mai mult decît se consideră îndeobște; versul nu trimite doar la un crez literar, ci la o *Weltanschauung* și la un mod de

existență. Eminescu este, înainte de toate, o majoră întruchipare românească a omului romantic, cu virtuțile, dar și cu limitele sale. Regăsim în el, în strai național, paseismul romantic, evaziunea în exotic, pesimismul superior, «religiozitatea fără religie», fantezia și visul lăsate în voia lor (în opera de creație). Nu folosește la nimic să încerci a face din Eminescu un model creștin (și cu atît mai puțin ortodox), pe deasupra operei și chiar împotriva voinței lui. Ne place sau nu, *Eminescu n-a fost un credincios creștin* (deși va fi avut în comun cu creștinismul – în resorturile intime ale personalității sale – acuitatea metafizică, intuiția organicului, reverența față de tradiție sau vocația mărturisitoare)". Și încă ceva: dacă cineva va spune vreodată că Eminescu n-ar fi avut nimic de-a face cu creștinismul, că ar fi fost un "demonic" sau un "ateu", că ar fi fost străin de orizontul și problematica religiei, atunci eu voi fi primul care să reacționez și să-l contrazic (tot "cu textele pe masă", cum se zice)[3].

---

[3] De altfel, am și spus-o în chiar studiul incriminat: "A face din Eminescu un poet și un gînditor creștin *cu orice preț* rămîne o mistificare naivă, ce nu aduce vreun folos real nici literaturii, nici religiei. Tot așa cum nu trebuie trasă nici concluzia opusă, anume că Eminescu ar fi fost complet lipsit de sensibilitate religioasă sau că s-ar putea număra printre exponenții radicali ai demonismului romantic ori ai ateismului modern". Și ceva mai jos: "Însă chiar dacă și-a mărturisit deseori necredința sau neînregimentarea religioasă, n-a căzut niciodată într-un nihilism radical sau militant. El a fost un zbuciumat, dar nu «un luciferic» (deși romantismul l-ar fi putut duce spre luciferism, mai ales în prima tinerețe). A-l înscrie

Aş vrea ca toţi cei care mă critică azi cu atîta suficienţă ulcerată, pe baza unui studiu din care nu par a fi înţeles mai nimic (şi în care nici o singură afirmaţie nu-i fără acoperire într-un text eminescian sau într-un fapt biografic), să aibă măcar jumătate din dragostea şi preţuirea pe care i le port eu lui Eminescu, care mi-a fost reper cultural o viaţă întreagă, despre care am scris nenumărate alte texte (de care preopinenţii curenţi fac senin abstracţie)[4] şi pe care n-am nici o ezitare să-l consider, cu Iorga şi cu Noica, "omul deplin al culturii româneşti", "sămădăul" ei "cel unul fără de al doilea"[5]. Atîta doar că "deplinătatea" lui, om fiind, nu trebuie confundată cu "absolutul" sau cu "perfecţiunea".

Eminescu n-are nevoie să fie canonizat ca să fie Eminescu[6]. Eminescu este şi rămîne

---

pe Eminescu printre marile «spirite luciferice» ale veacului romantic, aşa cum s-a mai încercat uneori, e la fel de fals ca şi a-l asimila creştinismului".

[4] Despre Eminescu am scris şi înainte de 1989, dar n-am putut publica. Lucrarea mea de licenţă, din 1983, s-a intitulat *Atitudini mesianice în poezia românească: Heliade, Eminescu, Goga, Cotruş*, destul de greu digerată, în plin comunism, de o comisie din care făcea parte şi d-l Paul Cornea. Pentru cele scrise ulterior, mai mult sau mai puţin ocazional, a se vedea "Suplimentul bibliografic" de la finele acestei cărţi. Sînt înşirate acolo, numai selectiv, pentru a mai atenua din ignoranţa şi suficienţa vajnicilor "veghetori", modestele mele referinţe la Eminescu din 1990 încoace.

[5] Constantin Noica, *Eminescu sau gînduri despre omul deplin al culturii româneşti*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1975, *passim*.

[6] Republicarea textului meu în 2008, în *Rost*, în *Aldine*

Eminescu *aşa cum a fost*, cu toată umanitatea lui contradictorie şi cu toată genialitatea lui fascinantă. Mistificările naive, oricît de bine intenţionate, nu-şi au rostul în economia posterităţii lui.

Judecătorii mei grăbiţi (atît de grăbiţi încît ignoră sistematic toate "probele materiale" pe care le-am produs tocmai din respect pentru adevărul la care obligă statura intelectuală şi creatoare a lui Eminescu) fac un şir întreg de confuzii, dar cea mai gravă este confuzia planurilor spirituale: a celui **religios** şi a celui **cultural**. Sfîntul şi Geniul sînt întruchipări urieşeşti şi exemplare ale spiritului, dar în ordini diferite. Nu-l măsor pe Sfînt cu măsura Geniului, nici pe Geniu cu măsura Sfîntului. Un Sfînt analfabet nu e mai puţin Sfînt, iar un Geniu păcătos nu e mai puţin Geniu. Nu spun că sfinţenia şi genialitatea nu se pot întîlni, dar spun că suprapunerea lor este rară şi deloc obligatorie. Sfinţenia şi genialitatea s-au întîlnit într-un Ioan Gură de Aur sau în alţi cîţiva mari Sfinţi ai Răsăritului sau ai Apusului, iar atunci de regulă genialitatea a fost înghiţită de sfinţenie. Din păcate, nu e şi cazul "geniilor naţio-

---

şi pe blogul personal, a fost determinată şi de stupida campanie a strîngerii de semnături pentru canonizarea poetului, iniţiată de protocronistul şi tracomanul Gh. Gavrilă-Copil. Cum am mai spus-o, faţă cu asemenea manifestări necumpănite, îţi vine să tragi concluzia că nu numai memoria lui Eminescu, ci Ortodoxia însăşi trebuie apărată de zelul penibil al "ortodoxismului" decerebrat, care crezînd că sluje şte o cauză, nu face decît să o compromită.

nale" moderne (în sens larg, de la Dante la Dostoievski, să zicem). Nici măcar ultracatolicul Dante sau ultraortodoxul Dostoievski n-au avut dimensiunea efectivă a sfinţeniei, darămite un Shakespeare, un Cervantes sau un Goethe. Şi se întîmplă că n-a avut-o ca atare nici Eminescu, în condiţiile pe care m-am străduit să le arăt (de ordin deopotrivă istoric şi psihobiografic). Dar Eminescu nu-i mai puţin prestant în sistemul de referinţă ce i-a fost propriu, excelînd în multe alte daruri de care l-a învrednicit Dumnezeu – şi cu care ne-a punctat definitiv istoria şi cultura. A nu fi vrednic să preţuieşti la el şi să valorifici creator aceste *alte* daruri, reale şi indiscutabile, dar a te prevala abuziv şi maniacal de ceva ce-a avut în prea mică măsură (şi de care nici el n-a făcut vreun caz), mi se pare cel puţin o formă de derută intelectuală, dacă nu una de mistificare habotnică, şi m-am străduit să arăt, ca iubitor deopotrivă al "eminescianităţii" şi al Ortodoxiei, că, puse cu obstinaţie naivă una lîngă alta, nu fac decît să se relativizeze reciproc, fără ca vreuna să tragă vreun folos efectiv de pe urma celeilalte. Eminescu a cuprins, în respectul lui faţă de tradiţie, *şi* zestrea noastră religioasă, dar n-a fost un ortodox consecvent, nici o fire bisericoasă, darămite un purtător de sfinţenie în sensul teologic al cuvîntului! Nu era însă lipsit, ca alţi contemporani, de sensibilitate religioasă sau metafizică, de unde evaziunile lui "mitizante" ori în spaţii exotice, ori în timpuri imemoriale, sau accentele lui de misticism poetic, care în cîteva rînduri au nimerit şi coarda

ortodoxă. Aceasta este deja o altă discuție, fiind în joc nu vreo angajare religioasă fermă și consecventă, ci doar o seamă de predispoziții difuze și aleatorii, pe care geniul lui artistic le-a potențat uneori în expresii memorabile, care-l onorează fără să-l definească. Asta ținusem eu să explic, cu argumente și citate, dintr-o dublă reverență: față de maiestatea creatoare a lui Eminescu și față de maiestatea mistică a Ortodoxiei.

Mi se pare că-mi pot servi de bună încheiere două comentarii postate pe blogul meu și pentru care le mulțumesc celor doi "Anonimi" (am pus eu diacriticele și cîteva virgule în plus, altminteri păstrînd ortografia comentatorilor):

"Văd că o revistă *Veghea* din Brașov răspunde articolului «Eminescu și creștinismul» cu un număr întreg intitulat «Creștinismul lui Eminescu», în care Răzvan Codrescu e nici mai mult nici mai puțin decât «noul detractor al lui Eminescu». Oare cei care fac revista sunt sănătoși la cap? Dacă la un prieten la care ții, să zicem, după ce îl lauzi pentru multele lui calități, observi la un moment dat că, de exemplu, n-are voce muzicală, înseamnă că îl denigrezi? Dacă un părinte care ține la copilul lui ca la ochii din cap și-l laudă la toată lumea cât e de grozav, observă o dată că copilul lui are totuși capul cam mare sau un început de platfus, înseamnă că-și denigrează copilul? Dacă despre persoana cu care conviețuiești conjugal de o viață întreagă îi spui unui prieten apropiat că n-are nici un defect, doar că se

bâlbâie când se enervează, înseamnă oare că-ți denigrezi «jumătatea»? Cred că lui Eminescu însuşi i-ar fi ruşine de asemenea «apărători» absurzi, care de fapt nu vor să apere decât ce le place lor să creadă, luându-l pe Eminescu doar ca pretext" (16/1/09, 11:21 AM).

"E incredibil «darul» unora de a citi una şi de a înțelege alta! În articol este în mod evident vorba de Eminescu nu ca şi creştin prin naştere, mediu ori sensibilitate sufletească, ci de Eminescu ca şi creştin credincios şi practicant. E clar că Eminescu, deşi avea o vie sensibilitate religioasă şi era în principiu solidar cu comunitatea ortodoxă a neamului său pe care l-a iubit atât, nu ținea nici să fie riguros teologic, nici riguros confesional, nici riguros ascetic. Altminteri creştin era, fără discuție, şi Creangă răspopitul, dar la nici un admirator de al său nu cred eu că i-ar trece prin cap să spună că Creangă ar fi fost un model de preot ortodox. Dar parafrazând pe dl. Codrescu, Creangă rămâne Creangă *aşa cum a fost*. Ce-i aşa de greu de înțeles?! Impresia mea este însă că mulți mai degrabă nu vor să înțeleagă decât nu înțeleg de fapt: preferă o minciună convenabilă unui adevăr incomod" (16/1/09, 10:58 PM)[7].

Cred că nu mai e cazul să insist, ci cel mult să mai trimit o dată la lectura fără idei preconcepute a textului meu, dar şi a celorlalte

[7] Mai mulți comentatori atrag atenția, în context, asupra a ceea ce se pretau să scrie şi să citească un Eminescu sau un Creangă în şedințele mai restrînse ale Junimii... Am evitat, poate dintr-o reverență puțin desuetă, să mă folosesc vreodată de acest "argument".

texte pe care le-am scris despre Eminescu, din care orice om cu mintea normală poate cumpăni apoi cît de "detractor al lui Eminescu" sînt eu (sau am putut fi vreodată).

EMINESCU N-A MURIT

Prostul crede că Eminescu a murit, ca mamă-sa şi ca tată-său.

La un om *viu* eşti curios să ştii mai ales *cum trăieşte*. La un om *mort* eşti curios să ştii mai ales *cum a murit*.

În cazul lui Eminescu: va fi murit el din cauze naturale sau va fi fost ucis? Dacă va fi murit din cauze naturale, cum se crede îndeobşte, va fi fost inima sau "infecţia luetică"? Iar dacă va fi fost ucis, se va fi făcut aceasta cu sau fără premeditare? Dacă nu-l va fi ucis un nebun cu piatra, nu cumva îl vor fi ucis doctorii printr-un tratament nepotrivit? Dar dacă l-au ucis doctorii, ar fi prea banal s-o fi făcut din indolenţă sau nepricepere (*mal praxis*).

Prostul e înclinat aprioric spre ipoteza conspiraţionistă, pe care-o preface repede în certitudine, cu o asumare aproape personală. Incomod ideologic şi incoruptibil moral, Eminescu trebuia eliminat cu orice preţ, mai ales pentru naţionalismul său epidemic. Folosindu-şi complicii din spitale, l-or fi eliminat liberalii, masonii, ovreii, agenţii imperiali (ţarişti sau papistaşi, că toţi ar fi avut motive)? Prostul nu-ţi ascunde că preferă, de departe, ca pe o sinteză malefică universală, explicaţia "răzbunării iudeo-masonice", desigur cu bătaie mai lungă: neamul românesc. Cei care au umblat şi umblă cu obstinaţie să ne scoată din istorie, aceia ni l-au mătrăşit şi pe Eminescu (aşa cum ne-au

mătrăşit, se ştie, toţi cîrmuitorii şi luminătorii "vizionari", de la Mihai Viteazul pînă la... Nicolae Ceauşescu).

Pentru prost, Eminescu nu e destul de mare ca să nu fi murit, dar e destul de mare ca să nu fi putut muri de o moarte obişnuită sau accidentală. Pentru el, cazul Eminescu se reduce pînă la urmă la această dimensiune senzaţionalistă a morţii. Două lucruri i se par prostului esenţiale: că Eminescu *e mort* şi că *n-a murit de moarte bună.*

Că Eminescu ar putea fi viu, prostului nici măcar nu-i trece prin cap. Prostul nu poate înţelege că Eminescu – şi oamenii de talia lui Eminescu, vrednici să stea, zicea Noica, la cina cea de taină a culturii europene – se află mai presus de moarte. Eminescu n-a murit, ci doar s-a retras în eternitate, cu viaţa pe moarte călcînd, ca reper veghetor nu doar pînă azi, ci pînă la capătul vremurilor – perpetuu izvor spiritual de trăire şi cugetare românească. Viaţa noastră fără de moarte şi "conştiinţa noastră mai bună".

Contrar părerii prostului, este inesenţial *cînd* şi *cum* s-a retras Eminescu în eternitatea lui (şi a neamului). A-l trata ca pe un "mort" şi a rîma cu voluptate în circumstanţele (reale sau doar închipuite) ale "morţii" lui reprezintă simptomul celei mai crase neînţelegeri, cecitatea mai ucigaşă decît toate conspiraţiile istoriei la un loc.

Ar fi mult mai interesant şi mai profitabil să li se pună în evidenţă noilor generaţii în ce fel şi în ce măsură este Eminescu *viu*. Să

ne adîncim nu în anecdotica senzaționalistă a morții lui in-esențiale, ci în miracolul inepuizabil al ne-morții lui esențiale. Cum se face că Eminescu ne e – sau măcar ne poate fi – mereu prezent şi mereu aproape, că nu se lasă asasinat nici prin impietate şi nici prin pietate, că e în stare să sfideze la fiecare pas, cu o sclipire de gînd sau cu un zvon de vers, proverbiala "uitare românească"?

Nu, în Eminescu nu avem de răzbunat un mare mort, ci de asumat şi de valorificat creator, prin bună cuminecare, un dăinuitor harismatic, un principiu de nemurire. Nu recursul la moartea lui, ci această eternă actualitate a sa, împletită firesc "în viul vieții", constituie temeiul şi îndreptățirea eminescianității, eminescianismului, eminescologiei. Cultural vorbind, Eminescu e viață, iar viața lui e lumina noastră, pe care întunericul nu a înghițit-o.

Față de prostimea adulatoare şi obsedată patetic de scenariul morții lui, adversarii declarați şi înverşunați ai lui Eminescu, români şi neromâni, se întîmplă să fie în felul lor mai lucizi şi mai realişti: ei ştiu bine că Eminescu nu e mort, că Eminescu trăieşte, că Eminescu e chiar mai viu decît viața, şi de aceea încearcă disperat să-l ucidă măcar în sufletele noastre, să ne pustiască de prezența lui îndărătnică. Nu împotriva unor presupuşi ucigaşi de odinioară s-ar cădea să vitupereze cei ce se vor astăzi "cruciați" ai românismului şi eminescianismului, ci mai abitir împotriva acestor ucigaşi curenți, mult mai parşivi şi mai primejdioşi "în durata lungă a istoriei". Prostul percepe însă

realitatea anapoda şi-şi consumă gloanţele invariabil trăgînd acolo unde nu trebuie.

Pe adevăratul Eminescu nu ni l-a ucis nimeni, dar sînt destui care se chinuiesc să-l ucidă pînă azi şi care-şi freacă mîinile de satisfacţie să ne vadă tratîndu-l de bunăvoie ca pe un mort, sau luptîndu-ne ipotetic cu nălucile trecutului şi neglijînd provocările insidioase ale prezentului...

Dar pînă la urmă, creştineşte, îl înţelegi şi pe prost. Ce să facă el cu un Eminescu viu, care obligă la efort intelectual şi la asumare creatoare, la dezmărginirea naţionalului în universal şi întruchiparea universalului în naţional?! Pe prost nu-l ţin brăcinarii să *co-existe* cu Eminescu, ci doar să-i *post-existe* vindicativ, într-o sterilitate opărită şi agramat vociferantă, cu care atrage atenţia altor proşti de teapa lui şi induce iluzia unei implicări justiţiare, ba chiar mai face şi cîte-un ban (căci senzaţionalismul ieftin se vinde bine în ţara celor "proşti, dar mulţi").

Aşa cum un om deştept n-are ce face cu un Eminescu mort, tot aşa prostul n-are ce face cu un Eminescu viu. Dar Eminescu este cu atît mai mare şi mai viu cu cît şi-anticipat nu o dată această posteritate jenantă şi reuşeşte să dăinuiască în paralel cu ea, în aşteptarea mesianică a unei româneşti "minţi de pe urmă" – care s-ar putea să nu ne mai vină deloc, sau să ne vină mult prea tîrziu... Dacă însă nimic altceva nu va mai rămîne din noi, va rămîne negreşit Eminescu cel viu, mărturisind de unul singur – la judecata din urmă a neamurilor,

cum îi plăcea lui Noica să spună – că Dumnezeu a pus sămînță bună atunci cînd ne-a menit să fim "un strat de cultură la gurile Dunării".

Nu, Eminescu n-a murit şi nu va muri niciodată. Dar noi ne dovedim tot mai incapabili să-i onorăm nemurirea. Şi neputînd trăi "pe limba lui"[1], preferăm să-l decretăm mort "pe limba noastră"[2] şi să facem din el adevăratul "cadavru din debara" al intempestivei prostii epigonice. Al prostiei care nici măcar nu doare. Şi despre care ajungi să nu mai ştii dacă este cauză, efect sau doar condiție favorizantă a ticăloşiei voioase în care ne trăim traiul şi ne mîncăm mălaiul, la porțile manelizate ale Orientului.

---

[1] Să citeşti, să meditezi, să visezi, să creezi, să jertfeşti, să respiri cultură prin toți porii tăi, dar să nu pierzi sensul genuin al vieții, să ai fascinația perfecțiunii şi a universalului, să obții "sunetul secund" al limbii tale şi să ridici cuvintele pînă la Cuvînt.

[2] Să parazitezi pe spinări ilustre, să păcăleşti contextul, să-ți drapezi putinătatea, să obții efecte ieftine, să cucereşti vulgul şi să-i împărtăşeşti deliciile grobiene, să cobori Logosul la logoree şi chipul divin la măştile Bestiariului.

ADDENDA

MIHAI EMINESCU

DOINA
(1883)

De la Nistru pân' la Tisa
Tot Românul plânsu-mi-s-a
Că nu mai poate străbate
De-atâta străinătate.
Din Hotin şi pân' la Mare
Vin Muscalii de-a călare,
De la Mare la Hotin
Mereu calea ne-o aţin;
Din Boian la Vatra-Dornii
Au umplut omida cornii
Şi străinul te tot paşte
De nu te mai poţi cunoaşte;
Sus la munte, jos pe vale,
Şi-au făcut duşmanii cale,
Din Sătmar pân' în Săcele
Numai vaduri ca acele.
Vai de biet Român săracul,
Îndărăt tot dă ca racul,
Nici îi merge, nici se-ndeamnă,
Nici îi este toamna toamnă,
Nici e vară vara lui
Şi-i străin în ţara lui.
De la Turnu 'n Dorohoi
Curg duşmanii în puhoi
Şi s-aşează pe la noi;
Şi cum vin cu drum de fier,
Toate cântecele pier,

Sboară pasările toate
De neagra străinătate;
Numai umbra spinului
La uşa creştinului.
Îşi desbracă ţara sânul,
Codrul – frate cu Românul –
De săcure se tot pleacă
Şi izvoarele îi seacă –
Sărac în ţară săracă!

Cine-au îndrăgit străinii
Mânca-i-ar inima cânii,
Mânca-i-ar casa pustia
Şi neamul nemernicia!

Ştefane, Măria Ta,
Tu la Putna nu mai sta,
Las' Arhimandritului
Toată grija schitului,
Lasă grija Sfinţilor
În sama părinţilor,
Clopotele să le tragă
Ziua-ntreagă, noaptea-ntreagă,
Doar s-a-ndura Dumnezeu
Ca să-ţi mântui neamul tău!
Tu te-nalţă din mormânt
Să te-aud din corn sunând
Şi Moldova adunând.
De-i suna din corn o dată
Ai s-aduni Moldova toată,
De-i suna de două ori
Îţi vin codrii-n ajutor,
De-i suna a treia oară
Toţi duşmanii or să piară,

Din hotară în hotară –
Îndrăgi-i-ar ciorile
Și spânzurătorile!

(După ediția Perpessicius,
vol. I, pp. 182-183)

DIN GÎNDIREA POLITICĂ EMINESCIANĂ[1]

"*Românul* [gazetă politică şi literară condusă de C. A. Rosetti] şi liberalii în genere îşi închipuiesc că statul e rezultatul unui contract sinalagmatic, al unei convenţiuni stabilite între cetăţenii lui. Noi [conservatorii] credem, din contră, că el e un product al naturii [pămîntului şi locuitorilor săi], că, asemenea unui co-

---

[1] Am alcătuit această mică crestomaţie – ca bază de discuţie într-un grup restrîns de prieteni – mult înainte de 1989, după ediţia I. Creţu din 1939 (*cf.* trimiterile de la finalul fiecărui fragment; toate parantezele drepte, precum şi relativa adaptare ortografică, îmi aparţin). N-am avut, de atunci, nici răgazul, nici motivaţia de a o reface după ediţia Perpessicius, încheiată între timp, desigur superioară editorial şi mult mai la îndemînă astăzi. Inclusă aici, poate va fi de folos cuiva ca primă şi minimă orientare în gîndirea politică eminesciană. Pentru o orientare mai largă, pe lîngă consultarea ediţiei Perpessicius (vols. IX-XIII), a se vedea mai ales G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu* (cap. "Filozofia practică", în vol. II al ediţiilor postbelice); D. Murăraşu, *Naţionalismul lui Eminescu* (reed. Editura Pacifica, Bucureşti, 1994); Al. Oprea, *În căutarea lui Eminescu gazetarul* (Editura Minerva, Bucureşti, 1983). E de la sine înţeles că nu toate fragmentele ce figurează aici pot reprezenta punctul de vedere al unei drepte actuale, unele avînd, în mod evident, doar o valoare istorico-documentară. Ne-o spune... Eminescu însuşi: *"... precum viaţa consistă în mişcare, aşa şi adevărul social, oglinda realităţii, este de-a pururea în mişcare. Ceea ce azi e adevărat, mîine e îndoielnic, şi pe roata acestei lumi nu suie şi coboară numai sorţile omeneşti, ci şi ideile..."* (*cf.* ediţia Perpessicius, vol. X, p. 22).

pac, îşi are fazele sale de dezvoltare, asemenea oricărui organism, îşi are evoluţiunea sa" (M. Eminescu, *Opere*, ed. I. Creţu, vol. IV, Editura "Cultura Românească", [Bucureşti], 1939, p. 120).

"Manierele de a vedea sînt atît de deosebite, încît în ochii liberalilor statul nu e cu mult mai mult decît o maşină, pe cînd în ai noştri el e un organism viu, susceptibil de sănătate şi de boală, de înflorire şi de decadenţă" (ed. cit., vol. III, p. 171).

"Deci exprimată în termenii cei mai generali, deosebirea între liberali [...] şi conservatori e că aceştia din urmă privesc statul [...] ca pe un product al naturii, determinat pe de o parte de natura teritoriului, iar pe de alta prin proprietăţile rasei locuitorilor, pe cînd pentru liberali statul e productul unui contract, răsărit din liberul arbitru al locuitorilor, indiferentă fiind originea, indiferentă istoria rasei, indiferentă, în fine, natura pămîntului chiar" (*ibidem*).

"Politiceşte nematur e oricine susţine adevărul absolut al unor teorii aplicabile la viaţa statului, căci acele teorii, departe de a fi absolut adevărate, nu sînt decît rezultatul, cristalizaţiunea, formula matematică oarecum a unei stări certe [anumite] a societăţii, care stare iarăşi e condiţionată prin o mulţime de factori economici, climatici, etnologici ş.a.m.d. Precum haina se îndreptează după climă [...], tot

astfel legile şi instituţiile nu sînt decît expresia acelui instinct de conservaţiune al popoarelor [...], manifestat în sute de forme deosebite, căci un popor, ca societate organizată în mod natural, are a se lupta ici cu arşiţa, dincolo cu apa mării, colo cu nefertilitatea pămîntului, colo iar cu invaziuni repetate; avînd toate acelaşi scop, anume conservarea existenţei proprii, popoarele se folosesc pentru ajungerea lui de cele mai deosebite mijloace" (ed. cit., vol. II, p. 355).

"Deosebirea între noi şi liberali [...] este că liberalii iau în sens absolut ideile citite şi nerumegate din autori străini, pe cînd pentru noi adevărurile sociale, economice, juridice nu sînt decît adevăruri istorice [condiţionate istoric, dependente de contexte sau conjuncturi]. Nu sîntem dar contra nici unei libertăţi, oricare ar fi aceea, întrucît ea e compatibilă cu existenţa statului nostru ca stat naţional-românesc şi întrucît se adaptează în mod natural cu progresele reale făcute de noi pîn-acuma. [...] Cine susţine însă, ca absolute şi neînlăturabile, principii a căror aplicare ar fi echivalentă cu sacrificarea unui interes naţional, acela nu poate fi omul nostru" (ed. cit., vol. III, pp. 155-156).

"Noi susţinem că poporul românesc nu se va putea dezvolta ca popor românesc decît păstrînd, drept baze pentru dezvoltarea sa, tradiţiile sale istorice astfel cum ele s-au stabilit în curgerea vremilor; cel ce e de o altă părere,

s-o spună țării! Noi susținem că e mai bine să înaintăm încet, dar păstrînd firea noastră românească, decît să mergem repede înainte, dezbrăcîndu-ne de dînsa prin străine legi şi străine obiceiuri..." (ed. cit., vol. III, p. 211).

"Introducînd legile cele mai desăvîrşite şi mai frumoase într-o țară cu care nu se potrivesc, duci societatea de rîpă, oricît de curat ți-ar fi cugetul şi de bună inima. Şi de ce asta? Pentru că – întorcîndu-ne la cărarea noastră bătută – orice nu-i icoană, ci viu, e organic şi trebuie să te porți cu el ca şi cu orice organism. Iar orice e organic se naşte, creşte, se poate îmbolnăvi, moare chiar. Şi precum sînt deosebite soiuri de constituții, tot aşa lecuirea se face într-altfel, şi pe cînd Stan se însănătoşează de o buruiană, Bran se îmbolnăveşte de dînsa şi mai rău" (ed. cit., vol. II, p. 180).

"Căci cine zice «progres», nu-l poate admite decît cu legile lui naturale, cu continuitatea lui treptată. A îmbătrîni în mod artificial pe un copil, a răsădi plante fără rădăcină pentru a avea grădina gata în două ceasuri, nu e progres, ci devastare" (ed. cit., vol. III, p. 289).

"Dar ce e mai ciudat... e vecinica confundare a libertății cu egalitatea drepturilor politice. [...] Noi nu sîntem, bineînțeles, contra sufrajului [votului] universal, dar numai acolo unde se potriveşte, adecă unde alegătorul are deplină şi exactă cunoştință despre interesul public în cestiune. Înțelegem ca o comună ru-

rală să-şi voteze cu sufraj universal un drum ce-i trebuie sau să-şi aşeze o dare comunală. [...] Dar interese mari, pe cari abia cea mai ageră minte le poate cîntări, să se decidă prin mulţimea voturilor lui Stan şi Bran?! [...] Noi înţelegem ca în cismărie să fie consultaţi cismarii, în interese comunale – membrii comunei. Dar este şi politica generală a unei ţări un lucru atît de uşor încît s-o poată judeca oricine după cum îl taie capul?!" (ed. cit., vol. III, pp. 452-453).

"Dar a învăţat unul numai abecedarul? Egalitate! Şi ca din senin e egal cu economiştii şi financiarii şi devine director de bancă. Dar are picioare strîmbe, e cocoşat şi n-a fost niciodată soldat? Egalitate! Şi deodată e maior în Gardă. Dar în viaţa-i n-a făcut studii tehnice şi nu ştie a deosebi un vagon de un coteţ? Egalitate! Şi deodată e de-o seamă cu Lesseps şi se face director de drum-de-fier. Dar e un biet licenţiat în Drept de mîna a doua sau a treia? Egalitate! Şi deodată-l vedem ba ministru de Externe, ba la Finanţe, ba la Justiţie, ba guvernator de bancă. Celui care nu înţelege nimic din toate astea, lucrurile i se par uşoare; dar cine ştie cît de puţină istorie, acela vede că toate astea nu pot duce decît la pieire" (ed. cit., vol. III, p. 455).

"Demosul este însă adeseori un suveran nestatornic, inexperient, lesne crezător; preocupaţiuni zilnice şi absorbirea vieţii lui într-un vecinic prezent, negîndirea lui nici la tre-

cut, nici la viitor, lesniciunea de a-i distrage atenţia prin serbări publice, prin întreprinderi hazardate, prin expediente factice, îl fac adesea impropriu de a gîndi mai adînc asupra unei cestiuni de interes public, îl fac accesibil pentru fraza mare şi surd pentru adevăr" (ed. cit., vol. IV, p. 117).

"Astfel, s-ar putea spune că întreaga luptă între taberele opuse, numite una *liberală* ["roşii", stînga epocii], care ajunge la comunism, alta *conservatoare* ["albii", dreapta epocii], care poate ajunge într-adevăr la osificarea statului, e pe de o parte lupta pentru *drepturi*, pe de alta lupta pentru *datorii* [...]. Un nemărginit individualism s-a lăţit peste toată Europa. Individul e scopul căruia i s-au sacrificat toate elementele cari formau încheieturile organizaţiei vechi. Teoria că viaţa e un drept a prins rădăcini în toţi şi cu durere trebuie s-o mărturisim că în multe locuri chiar clasele superioare au încetat a crede că au datorii către cele de jos, precum şi cele de jos nu mai vor să aibă datorii către cele de sus. [...] De aceea se vor vedea în toată omenirea două mari serii de idei, două tabere: aceea a individualismului, caracteristică sistemului liberal, şi aceea a armoniei intereselor, a statului ca unitate absolută, a monarhiei juridice" (ed. cit., vol. II, pp. 397-398 şi 54).

"Din momentul [1866] în care s-a instituit Domnia ereditară în locul celei elective şi s-a pus puterea supremă a statului la adăpost

de înverşunatele lupte de partid, s-a pus, în principiu cel puţin, la adăpost de patimile şi de asprimea intereselor momentane însăşi ideea statului, adică ideea armoniei intereselor naţionale. Asta este în esenţă deosebirea între monarhia constituţională şi republică. În republică domneşte îndeosebi interesul individual, în genere interesul de partid. [...] Substituind deci principiul monarhic mult bîntuitei Domnii elective, ţara a voit a crea acea instituţiune care să fie nu numai personificarea statului român, depozitar al tradiţiilor politice ale ţării, ferindo de fluctuaţiunile momentane ale partizilor [partidelor], dar, în acelaşi timp, înconjurînd Tronul cu instituţiunile constituţionale, acel regim le-a considerat ca o garanţie de putere pentru Tron, ca o garanţie pentru dezvoltarea materială şi politică a statului român" (ed. cit., vol. III, pp. 301 şi 305-306).

"Pentru a rămînea ceea ce sîntem, adică români, pentru a ne împlini *misiunea istorică* pe care Dumnezeu ne-a încredinţat-o din ziua în care Traian împăratul a pus piciorul pe malul stîng al Dunării, trebuie să ţinem ca toţi membrii statului nostru să fie, de nu români de origine, cel puţin pe deplin românizaţi [«buni români», ar fi zis Nae Ionescu]" (ed. cit., vol. III, p. 190).

"Trebuie să fim *un strat de cultură la gurile Dunării*; aceasta e singura misiune a statului român, şi oricine ar voi să ne risipească puterile spre alt scop, pune în joc vii-

torul urmaşilor şi calcă în picioare roadele muncei strămoşilor noştri" (ed. cit., vol. III, p. 207)[2].

"Daţi-mi statul cel mai absolutist, [dar] în care oamenii să fie sănătoşi şi avuţi – îl prefer statului celui mai liber, [dar] în care oamenii vor fi mizeri şi bolnavi. Mai mult încă – în statul absolutist, [întrucît este] compus din oameni bogaţi şi sănătoşi, aceştia vor fi mai liberi, mai egali decît în statul cu legile cele mai liberale, dar cu oameni mizeri" (ed. cit., vol. II, p. 207).

"Un remediu radical ar fi numai o mînă de fier, dreaptă şi conştie [conştientă] de ţelurile ei bine hotărîte, care să inspire tuturor partidelor convingerea că statul român moştenit de la zeci de generaţii, care-au luptat şi suferit pentru existenţa lui, formează moştenirea altor zeci de generaţii viitoare şi nu e jucăria şi proprietatea exclusivă a generaţiei actuale..." (ed. cit., vol. II, p. 353).

[2] Îmi îngădui să mărturisesc că acesta e unul dintre pasajele cele mai dragi mie din întreaga publicistică eminesciană.

NAȚIONALISMUL ROMÂNESC ÎN CONTEXT EUROPEAN

Ipostaze istorice şi provocări actuale

I

În secolul al XIX-lea ("secolul naționalităților", cum i s-a spus), naționalismul politic s-a născut, la noi şi aiurea, sub auspicii masonice. E un fapt istoric că masoneria s-a pus o vreme în slujba "emancipării națiilor" (ceea ce i-a şi determinat pe naționaliştii romantic-revoluționari ai epocii să se înscrie masiv în loji şi să le adopte lozincile în lupta politică, socotind că astfel pot servi mai eficient cauza "nației" lor – şi chiar pe acel retoric "Dumnezeu al popoarelor"). Este interesant că, deşi națiunile europene se conturaseră demult (încă dinspre sfîrşitul Evului Mediu), iar Europa creştină subzistase firesc, veacuri de-a rîndul, ca ansamblu de diversități etnice consolidate, *naționalismul ca doctrină politică* n-a existat înainte de secolul al XIX-lea! Abia o dată cu acest secol ("bolnav", după *topos*-ul romantic; "stupid", după Léon Daudet) s-a trecut relativ repede de la naționalismul firesc, organic şi nediscursiv al veacurilor anterioare la un naționalism doctrinar, ofensiv şi retoric. Sau s-ar putea zice: de la existența națională organică, mai degrabă subconştientă, la naționalismul politizant, la ofensiva "conştiinței naționale". *Cineva* (negreşit nu popoarele înse-

le!) a avut interesul precis de a da realităților naționale firești această bruscă turnură militantă, folosindu-se de o propagandă insidioasă. *Sentimentul național a fost incitat să devină armă de luptă politică.* Ba chiar s-a mers, în unele cazuri, pe fondul febrei romantice, pînă la o substituire a misticismului religios cu noua "mistică națională" (a se vedea, bunăoară, scandalul "filetist" din Balcani). Faptul a fost greu de consecințe: ofensiva naționalismelor a schimbat considerabil configurația politică a Europei.

Avînd în vedere puternica tensiune ulterioară dintre ideologiile masonice şi ideologiile naționaliste, această sumară schiță istorică poate părea paradoxală; în contextul epocii respective ea își află însă o explicație extrem de simplă: conspirația masonică, pentru a-şi putea realiza planurile mondialiste, avea nevoie de dezintegrarea marilor imperii; anticipînd şi exploatînd *pro domo* o anumită tendință istorică obiectivă (aceea de formare a statelor naționale independente sau măcar autonome), ea a folosit *agitația naționalistă* spre a grăbi disoluția internă a acestor imperii tradiționale (ce s-au şi prăbuşit pe rînd, de-a lungul secolului al XIX-lea şi în primele decenii ale secolului XX; aici nu intră în discuție dacă aceste imperii erau bune sau rele, ci *scopul* malefic cu care s-a lucrat la distrugerea lor; nu atentatul la ordinea imperială este grav, cît *sensul anticreştin* al acestui atentat, confirmat cu prisosință de evoluția ulterioară a lucrurilor). Cum avea să se întîmple însă şi cu "ex-

perimentul comunist" de mai tîrziu (ce a avut ca principal scop distrugerea rebarbativului imperiu rus pravoslavnic), naţionalismul, o dată ce şi-a îndeplinit menirea dizolvantă, a devenit incomod pentru proiectele internaţionaliste ale francmasoneriei, care, deşi s-a mai folosit de el în cazuri izolate, a trecut la o vastă campanie antinaţional(ist)ă, pe care o continuă şi azi[1]. Atît naţionalismul secolului trecut, cît

[1] Masoneria modernă, structurată în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, este o organizaţie internaţională fundamental ocultă, imuabilă în principii, dar proteică în forme, avînd drept scop dizolvarea ordinii tradiţionale şi înlocuirea ei cu o "nouă ordine mondială", *anticreştină* şi *antinaţională* (toate formele de stîngism politic şi de anarhism revoluţionar au crescut din această rădăcină). Dinspre sfîrşitul secolului al XIX-lea şi pînă spre jumătatea secolului XX, a circulat curent sintagma de "iudeo-masonerie", motivată prin prezenţa masivă a elementelor iudaice în ideologia, simbolistica, ritualurile şi ierarhiile masonice, de existenţa unor loji masonice exclusiv evreieşti (precum faimoasa *B'nai B'rith*) şi de "divulgarea" aşa-numitelor *Protocoale ale Înţelepţilor Sionului* (a căror paternitate evreiască a fost însă vehement contestată). Desigur, în toate acestea, adevărul şi exagerările se amestecă într-un mod deconcertant. Evreiască sau nu, masoneria se mlădiază strategic pe contextul specific al fiecărei epoci, cu un abil realism pragmatic, asociat cu o machiavellică lipsă de scrupule ("scopul scuză mijloacele"). Se poate recunoaşte în cosmopolitismul sau internaţionalismul de tip masonic pervertirea premeditată a universalismului creştin. *Universalismul* autentic este *polimorf* şi *spiritualist*, în vreme ce *internaţionalismul* modern şi contemporan este *amorf* şi *materialist*. În privinţa (franc)masoneriei (care astăzi mi se pare evident că nu mai e ce-a fost), a se vedea, ca mai la îndemînă, sintezele relativ recente ale d-lor Radu Comănescu şi Emilian M. Dobrescu (în care se află şi sufi-

şi comunismul secolului nostru au sfîrşit prin a se întoarce, cu destulă agresivitate, împotriva celor ce le-au folosit ca instrumente destructive/dizolvante; fiecare dintre ele s-a purtat (în parte previzibil, în parte imprevizibil) ca un Golem răzvrătit împotriva celor ce l-au pus în mişcare. Sau, ca în povestea "ucenicului vrăji-

---

ciente indicaţii bibliografice), ulterior integraţi ei înşişi în masonerie. O carte ce a făcut mare vîlvă la noi – Nicolae C. Paulescu, *Spitalul, Coranul, Talmudul, Cahalul, Franc-Masoneria*, Bucureşti, 1913 (reeditată parţial: *Francmasoneria*, Editura Majadahonda, Bucureşti, 1996) – este astăzi depăşită şi greu "digerabilă". Pentru *Protocoalele Înţelepţilor Sionului*, există o ediţie românească bogat comentată, scoasă la Orăştie, în 1923 (trad. Ion I. Moţa; reed. Editura Alma Tip, Bucureşti, 1997). O altă versiune românească (Virginia Thomas) este inclusă în volumul *Texte care au zguduit lumea* (Editura Moldova, Iaşi, 1995, pp. 11-105). Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a condamnat oficial francmasoneria în 1937, mai ales pe baza unui studiu-raport întocmit de Mitropolitul Nicolae Bălan (cf. *Mişcarea*, anul III, nr. 1/22 şi urm., sau *Scara*, treapta a doua, 1997, p. 165 şi urm., dar şi Mihail Gavril, *Biserica, Sinagoga, Loja...*, Editura Puncte Cardinale, Sibiu, 2006, cu reproducerea numai a hotărîrii sinodale). Bagatelizarea aşa-numitei "paradigme conspiraţioniste" de către *establishment*-ul istoriologic şi politologic actual se izbeşte nu atît de perpetuarea obsesiilor conspiraţioniste de tip vulgar (care au, nu o dată, nota lor de caragialism), cît de rezultatele altor cercetători serioşi, dar mai puţin aliniaţi, care au dovedit cu prisosinţă implicarea masoneriei în toate marile revoluţii dintre 1789 şi 1917 (*cf.*, de pildă, mai ales pentru bogata bibliografie comentată, lucrarea lui Gian Pio Mattogno, *Masoneria şi Revoluţia franceză*, Editura Anastasia, Bucureşti, 1998, inclusiv postfaţa semnată de Radu Comănescu şi semnificativ intitulată "Masonii – «ziditorii» istoriei moderne").

tor", anumite forțe obscure, o dată dezlănțuite, n-au mai putut fi, de la un moment dat, controlate. Ba mai mult decît atît: naționalismul și comunismul, deși esențial divergente, au ajuns să se întîlnească și să-și dea mîna, mai ales după al doilea război mondial, pricinuind multă bătaie de cap conspirației mondialiste și marilor puteri înregimentate acesteia; așa a apărut, pe scena istoriei contemporane, struțo-cămila "naționalismului comunist" (ce pare departe de a-și fi spus ultimul cuvînt, mai ales în Rusia post-sovietică[2]).

II

În România, după preludiul constituit de încercarea de insurecție a lui Tudor Vladimirescu (1821), care, în ciuda eșecului rapid, a marcat falimentul fanariotismului și trezirea conștiinței noastre naționale, naționalismul a prins consistență mai ales cu generația pașoptistă, ai cărei lideri erau cu toții masoni. Spi-

[2] *Cf.*, de exemplu, Alexander Yanov, *The Russian New Right*, University of California, Berkeley, 1978 (autorul este evreu ex-sovietic), sau Aldo Ferrari, *A treia Romă. Renașterea naționalismului rus*, Editura Anastasia, București, 1999 (în italiană studiile au apărut în 1986 și 1989), cu prezentarea straniei mișcări *Pamjati* ("Memoria"). Această linie nu trebuie confundată cu cea a lui Aleksandr Soljenițîn, al cărui naționalism creștin are cu totul alte baze, dincolo de puritatea și prestanța sa morală (*cf.*, între altele, *Chestiunea rusă la sfîrșit de secol XX*, Editura Anastasia, București, 1995, cu memorabila prefață a regretatului Alexandru Paleologu, cel din faza sa "post-masonică").

ritul romantic a favorizat şi el, desigur, afirmarea (şi chiar supralicitarea) "specificului naţional" (lucru valabil, într-o fază mai tîrzie, şi pentru cazul Eminescu). Apartenenţa masonică a romanticilor noştri paşoptişti trebuie însă corect înţeleasă. E greu de stabilit dacă ei aveau conştiinţa unei manipulări; cert este că interesele masonice coincideau pe atunci cu aspiraţiile etnice ale momentului, astfel că paşoptiştii par a fi fost naţionalişti sinceri şi masoni prin conjunctură.

Naţionalismului românesc i-au trebuit cîteva deceniі ca să se emancipeze de faza lui masonică[3]. Generaţia lui B. P. Hasdeu (denumită îndeobşte "post-paşoptistă", deşi delimitările nu pot fi decît relative) intuise deja necesitatea acestei emancipări (ideile naţionaliste ale tînărului Hasdeu le anticipează, în multe privinţe, pe cele eminesciene)[4]. Adevărata trecere de la naţionalismul de obedienţă masonică la naţionalismul organic românesc (creştin mai mult ca identitate pragmatică) s-a făcut în mare măsură prin Eminescu[5]. Dar Eminescu n-a

---

[3] Întruchipată îndeosebi de Nicolae Bălcescu şi, cu morgă hugoliană, de Ion Heliade-Rădulescu. Este vorba de răstimpul cuprins, cu aproximaţie, între 1840 şi 1870, caracterizat printr-un amestec mai degrabă bizar de ideologie romantică şi iluministă.

[4] Cel mai bine ni-l redă pe Hasdeu, din acest punct de vedere, excelenta ediţie a lui Mircea Eliade (B. P. Hasdeu, *Scrieri literare, morale şi politice*, 2 vols., Fundaţia pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1937). A se vedea şi Mircea Eliade, *Despre Eminescu şi Hasdeu*, Editura Junimea, Iaşi, 1987.

[5] Astăzi avem restituită integral şi profesional publicis-

fost nici înțeles și nici urmat imediat; "Junimea" era aproape în totalitate o societate masonică, Maiorescu însuși era un amestec ciudat de conservatorism și cosmopolitism, iar un A. C. Cuza (n. 1857), viitorul antimason și antisemit radical, trecut la rîndul lui pe la "Junimea", cochetase pînă și el cu masoneria în prima tinerețe. Naționalismul eminescian se va consolida și se va extinde o dată cu generația lui Iorga (n. 1871), cel ce a vorbit pentru întîia oară de "Cruciada românismului"[6].

---

tica eminesciană în ediția Perpessicius: M. Eminescu, *Opere*, vol. IX-XIII (apărute între 1980 și 1989, sub coordonarea lui Al. Oprea, apoi a lui D. Vatamaniuc și P. Creția).

[6] Mai tîrziu, Iorga va intra în conflict cu noua generație naționalistă (așa cum intrase și A. C. Cuza). Deși salutase, la începutul lui 1937, pilda de eroism jertfelnic a lui Moța și Marin (art. "Doi băieți viteji: Moța și Marin", în *Neamul românesc* din 19 ianuarie 1937), în 1938 va avea un rol important în acțiunea de "decapitare" a Mișcării Legionare (începută cu arestarea, parodia de proces și asasinarea în stare de detenție a lui Corneliu Codreanu); în 1939 va lovi cu piciorul în cadavrele legionare expuse "pe caldarîmul Cotrocenilor după omorîrea lui Armand Călinescu" – fapte ce au condus, pe fondul tensionat al epocii, la oribilul și inutilul asasinat comis în 1940 de un grup legionar rebel (N. Steinhardt, relatînd incidentul – cf. *Jurnalul fericirii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991, p. 387 –, comentează: "Dar niciodată turpitudinea victimei nu scuză pe ucigaș. Nu încape deci scuză pentru cele petrecute în pădurea de la Strejnicu, ci numai – pentru noi, nu pentru ucigaș – încredințarea că dreptul și nedreptul, lumina și întunericul, binele și răul sînt distribuite în mod mai pestriț decît bănuiam. Lui Iorga, de altfel, i se aplică întocmai vorbele lui Bossuet despre abatele de Rancé: *C'est un homme*

Cu toate aceste antecedente, abia epoca interbelică va fi însă aceea care va da naționalismului românesc o autentică bază spirituală, săvîrșind nunta dintre naționalismul eminescian și creștinismul ortodox, fie prin "ortodoxismul" gândirist (tutelat de Nichifor Crainic), fie prin Mișcarea Legionară (așa cum o gîndise inițial întemeietorul ei, Corneliu Z. Codreanu: mai mult ca "școală spirituală" decît ca partid politic), fie prin "școala" lui Nae Ionescu (Vasile Băncilă, Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade, Constantin Noica etc.), fie prin sinteza strict teologică a lui Dumitru Stăniloae (mai întîi în paginile revistei *Gândirea*, apoi în volumele *Ortodoxie și românism* – 1939 și *Poziția d-lui Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie* – 1942).

O expresie mai tîrzie a naționalismului creștin al generației interbelice a fost, pînă foarte aproape de noi, legendarul Petre Țuțea (cf. *Între Dumnezeu și neamul meu*, Fundația Anastasia-Arta Grafică, București, 1992), reorientat totuși, ca opțiune politică ideală, dinspre "năluca" legionarismului spre un fel de sinteză liberal-conservatoare (de genul celei pe care avea s-o încerce mai tîrziu un Varujan Vosganian cu dispăruta Uniune a Forțelor de

---

contre lequel on ne saurait avoir raison. E atît de mare încît nu poți avea dreptate împotriva lui"). Să menționăm însă și definiția pe care un coleg de generație și crez naționalist, Octavian Goga, i-o dăduse lui Iorga încă din anii '20: "... monumentala incarnație a proorocului care și-a mîncat tablele legii..." (*Mustul care fierbe*, Imprimeria Statului, București, 1927, p. 88).

Dreapta, iar azi, într-o oarecare măsură, gruparea "elitistă" a *Ideilor în Dialog*). Şi, oarecum surprinzător, pe poziţii asemănătoare s-a situat un evreu (creştinat, ce-i drept, ba chiar călugărit în ultimii ani ai vieţii, la Rohia): marele filo-român şi marele ortodox N. Steinhardt (cu precădere în *Jurnalul fericirii*)[7]!

A trebuit deci să treacă aproape o sută de ani pentru ca naţionalismul românesc, curăţit de orice reziduuri masonice, să-şi afle suprema articulaţie, pe fondul renaşterii noastre ortodoxe, mai ales în deceniul premergător celui de-al doilea război mondial. (Desigur, au existat – cum se fac simţite şi astăzi – şi manifestări naţionaliste mai puţin sau deloc legate de Ortodoxie; ele au rămas însă într-un plan secund. A se vedea şi Nicolae Roşu, *Dialectica naţionalismului*, Editura Cultura Naţională, Bucureşti, 1936 – o primă carte dedicată devenirii istorice a naţionalismului românesc).

Situaţia postbelică a dus la o eclipsă de vreo două decenii a spiritului naţional. Apoi, o

[7] Figura "apostolică" a lui N. Steinhardt (ca şi aceea, mai problematică, a "protocronistului" Edgar Papu, umbrită, mai ales în ultimii săi ani, de penibile cîrdăşii conjuncturale) ridică o problemă interesantă din unghiul de vedere al temei naţionale: posibilitatea ca un "alogen" să intre – în cazul de faţă pe calea Ortodoxiei şi a culturii – în comunitatea de sensibilitate şi destin a unui neam. În privinţa lui N. Steinhardt, nu pot să nu semnalez excelenta monografie recentă a d-lui George Ardeleanu (*N. Steinhardt şi paradoxurile libertăţii*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009), care discută (sau măcar atinge) toate aceste probleme, pe temeiul unei documentări aproape exhaustive.

dată cu debutul epocii ceauşiste, naţionalismul a revenit în forţă, dar în forme profund viciate: dimensiunea lui moral-spirituală, creştină şi ortodoxă, a fost înlocuită cu un soi de demagogie protocronistă, chinuit adaptată ideologiei marxiste (în plasa căreia au căzut, din păcate, şi cîteva conştiinţe naţionale autentice). A rezultat, în ansamblu, o caricatură grotescă a naţionalismului (sub eticheta "patriotismului" propagandistic), de altfel tot după model moscovit. În slujba acestui naţionalism ateu, materialist şi gregar s-au pus, pe lîngă cîţiva naivi de bună-credinţă, o întreagă armată de politruci abjecţi, mai ales din a doua generaţie comunistă, unii dintre ei activînd şi în cadrele Securităţii, iar Adrian Păunescu şi Corneliu Vadim Tudor au fost fruntaşii lirici ai şleahtei. Este ceea ce a supravieţuit cu precădere din regimul comunist, după decembrie '89, spurcînd pînă azi scena politică românească.

III

Prin urmare, au existat în istoria României moderne trei formule generice de naţionalism: *naţionalismul de sorginte masonică*, *naţionalismul de sorginte creştină* şi *naţionalismul de sorginte comunistă*. Ele nu trebuie confundate una cu cealaltă, nici judecate cu aceleaşi măsuri. Viabilă sau nu (viitorul o va dovedi, pe deasupra speculaţiilor noastre), singura formulă naţionalistă pur românească, avînd şi autentice temeiuri moral-spirituale, este cea de a doua (intuită şi parţial fundamentată

de Eminescu, apoi adîncită de marea generație interbelică); în numele ei mărturisesc, de altfel, multele mii de martiri (din anii '30 pînă în anii '60), ca și numeroasele personalități culturale care n-au ezitat să și-o asume[8], mai cu seamă pînă în pragul marelui război.

Avînd în vedere cele de mai sus, toți cei ce mai cred astăzi într-o posibilă *soluție*

---

[8] Stînga – fie ea comunistă sau democratică – trăiește cu un fel de psihoză a "culturii de dreapta". Marea piatră de poticnire a stîngii democrate actuale, atunci cînd vine vorba de dreapta creștină românească, nu-i atît principala și controversata ei expresie politică (Mișcarea Legionară), cît consistentele ei expresii culturale ("școala" lui Nae Ionescu, gruparea "gândiristă" etc.). Dreptei politice i se pot găsi mai ușor punctele slabe (fie reale, fie contrafăcute propagandistic); cu operele culturale adeseori remarcabile ale atîtor personalități de dreapta (unele de notorietate universală) nu se poate însă "jongla" la fel de ușor. Multe dintre aceste personalități nu numai că legitimează România modernă pe planul valorilor autentice, dar se constituie de la sine și în puncte de fascinație pentru destui reprezentanți ai generației tinere (lipsite, în genere, de ilustre modéle contemporane). Aici e miezul problemei: *dreapta culturală legitimează, fie și indirect, dreapta politică*. De aceea, anumite cercuri intelectuale ale stîngii democratice au dus și continuă să ducă o campanie susținută împotriva lui Eminescu, a unor "vîrfuri" ale culturii noastre interbelice (Nicolae Paulescu, Nichifor Crainic, Nae Ionescu, Lucian Blaga, Mircea Vulcănescu, Petre Țuțea, Dumitru Stăniloae, Constantin Noica etc.) sau a unor mari personalități ale exilului postbelic (cazul Mircea Eliade, cazul Vintilă Horia, iar în ultimii ani și cel al "apostatului" Emil Cioran). Confundîndu-se îndeobște Ortodoxia cu ortodoxismul politic sau cultural, Biserica Ortodoxă Română este și ea culpabilizată în mod curent ca fost – dar uneori și actual – bastion al "reacționarismului" românesc.

creştină şi naţională a crizei româneşti trebuie – dacă vor să fie credibili şi, cu timpul, eficienţi – să se delimiteze categoric de orice forme ieftine sau false de "naţionalism" şi "fundamentalism", redescoperind şi asumîndu-şi creator *adevărata tradiţie naţională*, cu toate exigenţele ei *morale* şi *spirituale*. Aşa cum odinioară naţionalismul românesc a trebuit să se scuture de balastul masonic, tot aşa el trebuie să se scuture astăzi de balastul comunist. Pe de o parte, falşii prieteni sînt mai primejdioşi decît adversarii învederaţi. Pe de altă parte, dincolo de orice considerente "pragmatice", e aici o problemă de principialitate istorică şi morală, care unui adevărat om de dreapta nu-i poate fi indiferentă.

Desigur, în urma acestor consideraţii problematizante, cineva poate reclama un răspuns mai răspicat la o întrebare ce se impune de la sine, dincolo de cazul românesc: este naţionalismul, ieşit din starea lui genuină şi implicat în dinamica politică a modernităţii, ceva mai degrabă bun sau ceva mai degrabă rău? S-ar putea răspunde că, ţinînd într-un fel de firea lucrurilor, el nu este, în sine însuşi, *nici* bun, *nici* rău; sau că este, ca tot ce se consumă în intervalul imperfect al istoriei, *şi* bun, *şi* rău, căci aici, "în veac", lucrurile sînt, în mod fatal, indefinit amestecate (*perplexae* şi *permixtae*, spunea Fericitul Augustin), prin prezenţa corupătoare a "păcatului", adică prin condiţia noastră "căzută". În orice caz, naţionalismul *devine* mai degrabă bun sau mai degrabă rău în funcţie de *cum* este trăit şi pus în lucrare, adică în

funcție de calitatea umană, de rectitudinea interioară a celor care îl slujesc. Pe de altă parte, dacă *națiunile*, așa cum am arătat cu alt prilej[9], sînt realități deopotrivă necesare și legitime în ordinea firească a lumii, *naționalismele* – de data aceasta nu ca sentimente de apartenență, ci ca arme ideologice – sînt legitime fără să fie și necesare. Sau, mai bine zis, ele nu au fost necesare ca atare atîta vreme cît n-a existat o agresiune politică deschisă împotriva organicității vieții etno-comunitare. Din momentul în care această agresiune a apărut și s-a extins, prin ideologiile dizolvante ale modernității, naționalismele pot reprezenta – și au și ajuns să reprezinte nu o dată – necesități vitale la nivel colectiv.

Că ar fi fost de preferat ca sentimentul național să nu se politizeze, ci să fie trăit fără ostentație în firescul existenței, aceasta se poate spune; numai că evoluția lucrurilor a fost alta, iar astăzi stăm în bătaia consecințelor ei, fie că ne place, fie că nu. Oricît ar părea de paradoxal, naționalismele, în ultimă analiză, nu sînt atît creații ale "naționaliștilor" (cum proclamă politologii de serviciu ai "erei post-westfaliene", ce pregătesc opinia publică mondială pentru proclamarea oficială a "morții na-

[9] *Cf.* "Neamul în Biserică", fie în vol. *"Fiecare în rîndul cetei sale". Pentru o teologie a neamului: Nichifor Crainic, Dumitru Stăniloae, Răzvan Codrescu, Radu Preda*, Editura Christiana, București, 2003, pp. 175-187, fie în vol. *Cartea îndreptărilor. O perspectivă creștină asupra politicului*, Editura Christiana, București, 2004, pp. 99-124.

țiunilor"), cît ale acelor agenți dizolvanți ce-au tîrît, cu "echerul" şi "compasul", lumea lui Dumnezeu spre cel mai mare deşert spiritual al istoriei.

Abătute de la scopul pervers cu care au fost asmuțite pe scena politică a lumii, lămurite asupra lor însele în cîteva experiențe radicale ale modernității, reasumate în prelungirea vie a tradiției şi transfigurate în lumina credinței, naționalismele au ajuns arme redutabile şi temute întoarse contra manipulatorilor "ordinii mondiale", forme de autoreglaj ale existenței istorice firești (Eminescu ar fi spus poate "organice", după moda terminologică a epocii) în drumul omenirii spre eshaton, "lecții" de "răzbunare" a Firii împotriva celor ce cred că o pot silui nepedepsiți.

DOUĂ POEZII ÎNCHINATE EMINESCULUI

«MAI-MULT-CA-POETUL»

Stihia lui de-a dreapta ne-a vegheat:
avea o frunte cît un prag de lume,
şi ochi stelari ca de-nceput de leat,
şi un arhanghel strajă lîngă nume.

Păstor era de gînduri şi de vise,
pogorîtor din Vlahie cerească,
şi inima lui singur şi-o deschise
această una limbă românească.

Ştiind prin codri tainice poteci
şi peste creste drumurile lunii,
venea din veac şi se ducea în veci,
la cina lui de taină, cu nebunii...

Ci-n urmă, vai, crezînd a-l fi-nţeles,
l-am ferecat în racla poeziei
pe cel făr' de întoarcere trimes –
pe Mihail, Luceafărul Pustiei!

(Răzvan Codrescu,
Răsăritenele iubiri.
Fals tratat de dezlumire,
Editura Christiana,
Bucureşti, 2002, p. 87)

SFINX

Pios mi-avînt în largul frunții tale
firavă luntrea visului tîrziu
și lunec lin pe mările astrale
spre țărmul unde ești de-a pururi viu.

Iertare-ți cer, cu ce-a rămas din neam,
că nu ți-am fost nici unii pe măsură,
că l-am ales pe Barabà și te-am
desfășurat din manta ta augură.

De nu ne-ai fost trimis spre înviere,
nu te purtăm cumva ca pe-un blestem?
Cînd limba ta e plină de putere,
se cade să te-ador sau să te tem?
Cum șezi plecat pe dîmb stelar, în zare,
tu însuți pari un semn de întrebare...

(Răzvan Codrescu,
Rug aprins.
O sută de sonete și false sonete,
Editura Christiana,
București, 2008, p. 58)

RECURS LA "CADAVRUL DIN DEBARA"

Deunăzi m-a întrebat cineva din vechiul exil anticomunist ce mai cred despre Horia-Roman Patapievici – eu, care am polemizat dur cu acesta – la 10 ani* de la scandalul declanşat de apariţia *Politicelor*, unde definea în termeni atît de cruzi poporul român ("o umbră fără schelet, o inimă ca un cur, fără şira spinării" etc.). N-am găsit alt răspuns mai potrivit decît că *în tot acest răstimp, poporul român n-a făcut altceva, din păcate, decît să-l confirme pe d-l Patapievici...*

Nu mă sfiesc să mărturisesc că mă simt tot mai solidar cu autorul *Politicelor* cînd este vorba de poporul român de azi (dacă nu în totalitate, în orice caz într-o gravă şi decisivă majoritate...), continuînd să mă distanţez de domnia-sa numai în privinţa judecăţii prea radicale a întregului trecut românesc.

Şi nu pot să nu mă desolidarizez de cei care, rămaşi încremeniţi în antipatia pe care tînărul autor le-a stîrnit-o atunci, se pretează să colporteze la adresa sa mistificări indigne, cum este cea privitoare la afirmaţia că Eminescu ar reprezenta astăzi "cadavrul din debara" al culturii noastre, de care trebuie să ne debarasăm urgent dacă vrem "să intrăm în Europa". Receptor superior al lui Eminescu, avînd asupra acestuia un punct de vedere mai degrabă dia-

---

* Textul datează din 2006 şi a apărut iniţial în revista *Puncte cardinale. [N. ed.]*

metral opus unei astfel de aserțiuni stupide, d-l Patapievici a fost pus în situația delicată de a trebui să se apere aproape cu exasperare în presa culturală (*Idei în dialog*, *Adevărul literar și artistic*) de insinuările repetate cu privire la presupusul său delict de lez-majestate față de geniul eminescian.

Întrucît am primit și la Redacția *Punctelor cardinale* materiale bazate pe acest cras neadevăr ce i se impută "din auzite" (meteahnă balcanică de care și un Eminescu se plîngea la vremea lui), consider ca pe o datorie să fac loc și aici precizărilor de rigoare. Fraza incriminată prin răstălmăcire este următoarea (cu referire predilectă la așa-numiții "postmoderniști" și la oportuniștii "modelor" ideologice): "Pentru nevoia de chip nou a tinerilor care în cultura română de azi doresc să-și facă un nume bine văzut în afară, Eminescu joacă rolul cadavrului din debara...", și ea se regăsește în articolul "Inactualitatea lui Eminescu în Anul Caragiale", apărut inițial în revista *Flacăra* (1-2/2002, p. 86), iar pe urmă reprodus și în alte publicații (*cf.*, de pildă, *Adevărul literar și artistic* din 12.08.2006, p. 2, ca "probă" la materialul *pro domo* din p. 1). D-l Patapievici are toată distanța critică față de acest soi de ingratitudine acefală și deplînge "melancolic" o actualitate intelectuală (ar fi prea mult spus culturală) în care "caragialismul" bate "eminescianismul" (căci despre aceasta este vorba, de fapt).

Adevărul tragic și paradoxal este pînă la urmă acela că adevăratul nostru "cadavru

din debara", de care nu se pune problema să ne debarasăm, ci cu care vrem cu orice preț să accedem în Uniunea Europeană, nu este nefericitul Eminescu, ci însuşi acest popor român de azi, decerebrat, nevertebrat, pervertit, leneş şi sterp, care, vorba poetului, numai "din mila Sfîntului" mai face "umbră pămîntului". Un asemenea popor decăzut şi care se complace imperturbabil în decădere, asemenea viermelui în murdărie, nu-l mai merită pe Eminescu, cum nu-şi mai merită nici una dintre valorile tradiționale (chiar dacă ar mima caragialeşte în numele lor toate indignările din lume).

Ce poate face pînă la urmă un autentic intelectual creştin într-o astfel de ambianță literalmente sinistră? Aproape 20 (douăzeci) de ani de pseudo-tranziție surdă şi oarbă au dovedit că nu poate face mai nimic pe calea discursului (scris sau verbal), nici pe calea creației culturale (care nu mai are preț public), rămînîndu-i probabil doar soluția *mistică*: să se roage lui Dumnezeu să ne mai rabde de hatîrul morților noştri şi de dragul pruncilor pe care-i aducem pe lume, şi care poate o vor primeni cîndva, în răspărul nimicniciei noastre de azi.

SUPLIMENT BIBLIOGRAFIC

1) Răzvan Codrescu despre Eminescu*

"I s-a făcut dreptate lui Eminescu", în *Veghea*, anul I, nr. 1, 12 martie 1990, p. 8;
"Campania împotriva lui Eminescu", în *Puncte cardinale*, anul II, nr. 3/15, martie 1992, p. 12;
"Crucialul Eminescu", în *Puncte cardinale*, anul IV, nr. 1/37, ianuarie 1994, p. 1;
"Evreii îl aniversează pe Eminescu!", în *Puncte cardinale*, anul IV, nr. 2/38, februarie 1994, p. 16;
"Pentru dreapta înțelegere a lui Eminescu (La 145 de ani de la naşterea poetului)", în *Puncte cardinale*, anul V, nr. 1/49, ianuarie 1995, p. 5;
"Eminescu şi creştinismul", în *Puncte cardinale*, anul V, nr. 6/54, iunie 1995, pp. 9-10, şi în *România literară*, anul XXIX, nr. 23/1996, pp. 10-11), sub semnătura Adolf Crivăț-Vasile, apoi, cu modificări succesive, sub semnătura Răzvan Codrescu, în vol. *De la Eminescu la Petre Țuțea...*, ed. cit., pp. 33-51, în *Rost*, anul VI, nr. 63, iunie 2008, pp. 42-48 (fără notele de subsol), şi în *Aldine*, anul XIII, nr. 625, vineri 13 iunie 2008, pp. 22-23;

---

* Titlurile se înşiră aici în ordine cronologică. Cele mai importante dintre aceste texte, uneori revăzute şi adăugite, se află postate şi pe internet (http://www.razvan-codrescu.blogspot.com/). Cele subliniate prin boldire se regăsesc şi în volumul de față. *[N. ed.]*

"Lupta cu temeiurile", în *Puncte cardinale*, anul VI, nr. 5/65, mai 1996, p. 1, şi în vol. *Exerciţii de "reacţionarism"...*, ed. cit., pp. 41-44 (republicat, cu titlul "Un holocaust spiritual", şi în *Ziua*, serie nouă, anul IV, nr. 919, sîmbătă 28 iunie 1997, p. 4);

"Cum se cuvine înţeleasă *Doina* lui Eminescu", în vol. *Spiritul dreptei...*, ed. cit., pp. 127-134, şi în vol. *De la Eminescu la Petre Ţuţea...*, ed. cit., pp. 23-30 (text preluat şi în *Rost*, anul I, nr. 4, iunie 2003, pp. 4-5, apoi inclus şi în antologia *În căutarea rostului pierdut. 20 de călăuze în cultura naţională*, Editura Timpul, Iaşi, 2007, p. 90 şi urm.);

"Poetul printre epigoni", în *Puncte cardinale*, anul VIII, nr. 6/90, iunie 1998, p. 1;

"Oboseala de Eminescu", în *Ziua*, serie nouă, anul V, nr. 1209, sîmbătă 13 iunie 1998, p. 2, şi în vols. *Exerciţii de "reacţionarism"...*, ed. cit., pp. 45-48, *De la Eminescu la Petre Ţuţea...*, ed. cit., pp. 15-19, şi *Cazul Eminescu. Polemici, atitudini, reacţii din presa anului 1998*, Editura Paralela 45, Piteşti, 1999, pp. 200 şi urm.;

"Anul Eminescu (1): o perspectivă creştină", în *Ziua*, serie nouă, anul VI, nr. 1696, sîmbătă 15 ianuarie 2000, p. 5;

"Este *Doina* un poem xenofob?", în *Ziua*, serie nouă, anul VII, nr. 1696, sîmbătă 15 ianuarie 2000, p. 5;

"Poarta editorială a jubileului Eminescu", în *Ziua*, serie nouă, anul VI, nr. 1702, sîmbătă 22 ianuarie 2000, p. 5;

"Anul Eminescu", în *Puncte cardinale*, anul

X, nr. 1-2/109-110, ianuarie-februarie 2000, p. 1 (republicat, cu titlul "Cruciadă pentru Eminescu", şi în *Ziua*, anul VII, nr. 1826, sîmbătă 17 iunie 2000, p. 6);
"Prin Tradiție spre Mîntuire. O exegeză a *Doinei* eminesciene", în *Puncte cardinale*, anul X, nr. 6/114, iunie 2000, pp. 1-2;
"La încheierea «Anului Eminescu»: Odihna de Eminescu", în *Puncte cardinale*, anul XI, nr. 1-2/121-122, ianuarie-februarie 2001, p. 1;
"Eminescu şi credința", în *Puncte cardinale*, anul XIII, nr. 6/150, iunie 2003, p. 9;
"Ce nu se ştie despre Eminescu", în *Lumea credinței*, anul II, nr. 1(6), ianuarie 2004, p. 57**;
"Recurs la «cadavrul din debara»", în *Puncte cardinale*, anul XVI, nr. 9/189, septembrie 2006, p. 16 (preluat ulterior pe mai multe bloguri);
"Noua singurătate a lui Eminescu", în *Lumea credinței*, anul VI, nr. 2(55), februarie 2008, p. 25, în *Rost*, anul VI, nr. 59-60, ianuarie-februarie 2008, p. 90, şi în *Puncte cardinale*, anul XVIII, nr. 1/2(205/206), ianuarie-februarie 2008, p. 1;
"De ce Eminescu?", în *Puncte cardinale*, anul XIX, nr. 1-2/217-218, ianuarie-februarie 2009, p. 2;
"Despre pietatea oarbă şi analfabetismul isterizat", în *Puncte cardinale*, anul XIX, nr. 1-

** Articol preluat şi pe numeroase site-uri sau bloguri, arătînd tocmai unele puncte de întîlnire a lui Eminescu cu creştinismul, ignorate de marele public. *[N. ed.]*

2/217-218, ianuarie-februarie 2009, pp. 3-4 (preluat şi în *Rost*, anul VII, nr. 71-72, ianuarie-februarie 2009, pp. 106-110);
"Eminescu n-a murit", în *Puncte cardinale*, anul XIX, nr. 6/222, iunie 2009, p. 1 (preluat şi în *Rost*, anul VII, nr. 75-76, mai-iunie 2009, pp. 95-96).

La acestea se adaugă două poezii închinate lui Eminescu: "A fost la voi...", în *Puncte cardinale*, anul IV, nr. 1/37, ianuarie 1994, p. 1 (inclusă, cu unele ajustări, în vol. *Răsăritenele iubiri. Fals tratat de dezlumire*, Editura Christiana, Bucureşti, 2002, p. 87, sub titlul **"Mai-mult-ca-poetul"**), şi **"Sfinx"**, în *Puncte cardinale*, anul XVIII, nr. 1/2(205/206), ianuarie-februarie 2008, p. 1 (inclusă, fără titlu, în vol. *Rug aprins. O sută de sonete şi false sonete*, Editura Christiana, Bucureşti, 2008, p. 58).

2) Cărţi scrise de Răzvan Codrescu

Spiritul dreptei. Între tradiţie şi actualitate, Editura Anastasia, Bucureşti, 1997;

Exerciţii de "reacţionarism". Între zoón politikón şi homo religiosus, Editura Dacia [Colecţia "Politica"], Cluj-Napoca, 1999;

De la Eminescu la Petre Ţuţea. Pentru un model paideic al dreptei româneşti, Editura Anastasia [Colecţia "Dreapta europeană"], Bucureşti, 2000;

În căutarea Legiunii pierdute, Editura Vremea [Colecţia "Fapte, Idei, Documente"],

Bucureşti, 2001;

Răsăritenele iubiri. Fals tratat de dezlumire [versuri], Editura Christiana, Bucureşti, 2002;

Recurs la Ortodoxie, Editura Christiana, Bucureşti, 2002;

Teologia sexelor şi Taina Nunții. O introducere ortodoxă în antropologia conjugală, Editura Christiana, Bucureşti, 2002;

Cartea îndreptărilor. O perspectivă creştină asupra politicului, Editura Christiana, Bucureşti, 2004;

Gîlceava dracului cu lumea. Mic tratat de demonologie aplicată, Editura Nemira [Colecția "Alfa şi Omega"], Bucureşti, 2005;

Rug aprins. O sută de sonete şi false sonete, Editura Christiana, Bucureşti, 2008;

Ghid pascal, cu binecuvîntarea şi cuvîntul înainte al P. S. Lucian [Mic], Episcopul Caransebeşului, Editura Christiana [Colecția "Învățături şi rînduieli ortodoxe"], Bucureşti, 2009;

În jurul lui Eminescu, ediție îngrijită şi cuvînt înainte de Gabriela Moldoveanu, Editura Christiana, Bucureşti, 2009.

Societatea noastră de azi trăiește un descumpănitor *complex axiologic și identitar*. Incapabili de a mai dibui sensul propriei tradiții (dar și al Tradiției în genere) și furați de bovarismul ieftin al „integrării" într-o Europă despiritualizată și cinic-utilitaristă, noi ne străduim, cu penibilul inerent oricărei derute nevertebrate, *să devenim* ceea ce *nu suntem*: niște „europeni de nicăieri", fără rădăcini istorice și metafizice, gata să ne iluzionăm în numele unor minciuni occidentale și să mințim în numele unor iluzii occidentalizante. Chiar cel mai „universal" dintre români ne devine o povară...

Desigur, adorarea sterilă și lozincardă a lui Eminescu, devenită clișeu didactic sau propagandistic, vădește o patologie a receptării, pe muchia de cuțit dintre stupid și ridicol. Aceasta nu înseamnă însă că tendința inversă, de contestare impioasă și vehementă, ar avea vreo scuză sau vreo îndreptățire. Ambele atitudini sînt expresia aproape grotescă a unei neînțelegeri generalizate, îndărătul căreia stă o criză a spiritului receptor, generată la rîndul ei de o lungă disoluție cultural-estetică și moral-spirituală...

Adulat sau hulit, Eminescu rămîne marea piatră de încercare a culturii românești. Ne putem „odihni" în el, cum s-a spus, sau putem „obosi" de el, dar indiferența refuză să-l încapă. Eminescu este provocarea perpetuă pe care Dumnezeu a binevoit s-o rînduiască „sub leneșele stele ale polului getic"...

Răzvan Codrescu